

GÂNDIREA

No. 3

MARTIE

S U M A R U L:

NICHIFOR CRAINIC: Tineretul și creștinismul	65
N. CREVEDIA: Poesii	74
MARTA RĂDULESCU: Inscrisoare	76
ȘTEFAN STĂNESCU: Poesii	80
ADRIAN HURMUZ: Șabace inutile	82
ALEXANDRU MARCU: Purgatoriul (trad.)	84
MIRCEA STRĂINUL: Balada maicii bune	86
TRAIAN IONESCU: Prezentare	87
VICTOR N. POPESCU: Frumosul și creștinismul	88

BCU Cluj / Central *IDEI, OAMENI, FĂPTI* Library Cluj

VASILE BĂNCILĂ: Corespondența lui Spiru Haret . . .	94
MIHAIL POLIHRONIADE: Note asupra crizei tehnice a parlamentarismului aiurea și la noi	99
CONSTANTIN NOICA: Considerații împotriva istoricis- mului	103

CRONICA LITERARĂ

OVIDIU PAPADIMA: Dr. C. Vlad: Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic.	105
--	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Aron Cotruș: Printre oameni în mers; Al. Busuioceanu: Părvan Gânditorul; Klingsor; Junimea literară; Viața Basarabiei; Poetul; Concep- ția religioasă a Duceului; Dionisie Areopagitul . . .	108
OVIDIU PAPADIMA: Fîre din gândul lui Edgar Poe . .	111
N. CREVEDIA: Poesia românească în limba germană: Zoltan Franyò: Rumänische Dichter	111

DESENE IN INTERIOR: Demian și Șt. Dimitrescu.

ANUL XIII
No. 3

GÂNDIREA

TINERETUL ȘI CREȘTINISMUL

DE

NICHIFOR CRAINIC

Vremea noastră e vremea tineretului.

O lume veche se dărâmă, o lume nouă își caută formele de viață. Pulsul ei zvăcnește în arterele tineretului. Puls iuțit de neliniște, întretăiat de nesiguranțe, biciuit de enigme. Intre generația veche și generația nouă există, incontestabil, un hiatus. Neliniștile generației vechi se transformă în suspine după lumea care amurgește; zburciunile generației noi sunt nădejdi aruncate spre lumea care vine. De aceea tineretul e azi preocuparea universală. Statele în care viața socială își caută mai accentuat noile forme de așezare și-au făcut din această preocupare de tineret problema principală. Italia fascistă și Rusia sovietică și-au legat destinul de generația tânără. Germania, unde zburciunile căutării oscilează între extrema dreaptă și extrema stângă își biziue triumful, fie într-o direcție fie în cealaltă, pe tineret.

Lupta pentru noile tipare de viață nu are însă numai un caracter politic și social. Tendința ei este să consolideze noile forme într-o concepție integrală de existență, fie ea concepția religioasă, fie concepția ateistă. Din Evul Mediu ideea metafizică n'a mai fost atât de adânc amestecată în actualitatea vie. Dacă sub acest raport, epoca liberalismului burghez se caracterizează printr'o indiferență metafizică ce îngăduia calea mediocrității, tendințele dominante ale vremii de azi merg până la extrem; până la suprema afirmație sau până la suprema negație. Creștinismul și ateismul sânt punctele culminant care soliciță psihologia zburciunată a generației tinere. Am putea să definim spiritul nou al vremii prin oroarea față de dimensiunile mijlocii și prin pasiunea exclusivistă a liniilor infinite: fie linia orizontală, de platitudine uniformă, a comunismului ateist, fie verticala infinită a ierarhiilor cimentate de spiritualismul creștin. *Aurea mediocritas* a lui Horațiu e o formulă de viață calmă ce nu-și găsește locul în gigantica încordare de forțe a epocii noastre.

Așa dar, problema raportului dintre tineret și creștinism nu e azi o problemă numai de cateheză și de pastorală în care biserica să aibă inițiativa, ci o problemă de atitudine impusă tineretului de spiritul extremist al vremii. Tineretul nostru românesc, în bătaia curenților contrarii ce vin dinspre apusul fascist și dinspre răsăritul bolșevic, se găsește în situația de a lua *sua sponte* o atitudine sau alta față de creștinism. Bisericii îi rămâne sarcina să capteze și să filtreze valorile afirmative ce-i năvălesc în prag sau să îndiguiască valorile negative și rebele ce-i bat în coastă.

Noi vom considera raportul dintre tineret și creștinism sub unghiul inițiativei tineretului de a se apropia de Iisus Hristos. Aceasta ni se pare trăsătura fundamentală a pro-

blemei ce ne preocupă aici. Considerațiile noastre vor avea în vedere tineretul universitar fiindcă în sânul lui tendințele sânt mai clare și înlesnesc astfel concluzii mai sigure.

Pe de altă parte, regimul politic al României actuale nefiind nici fascist nici bolșevic, ci un regim de indiferență democratică, ne îngăduie să observăm mai just tendințele tineretului a cărui spontaneitate e garantată de libertatea deliberării și a obșunii.

Vom spune ceva mai mult: statul nostru, în a cărui constituție scrie că biserica ortodoxă e biserica dominantă, practică acest principiu ca o simplă formalitate oficială, festivă și decorativă. În realitate e un stat laic, indiferent din punct de vedere religios, gata oricând să socotească religia ca o simplă afacere particulară după cea mai bună regulă democratică și să se simtă incomodat ori de câte ori religia se conturează ca forță colectivă socială. Statul acesta laic nu vede în cultul organizat nici măcar o formă de disciplină socială și de solidaritate morală, ci mai mult o sarcină bugetară pe care e gata s'o arunce în fiecare moment. Sub acest raport, el e mult mai aproape de bolșevism decât de fascism. Nu impune concepția religioasă, nu impune concepția ateistă, dar ar fi încântat în ziua când cetățenii săi s'ar declara necredincioși părăsind cultele respective.

Aceeași indiferență oficială se observă față de tineret. Când în lumea întregă, străbătută de suflul aspirațiilor către noi forme de existență, problema tineretului constituie preocuparea absorbantă, România e poate cea din urmă țară unde o asemenea problemă nu există încă. Nu e tineret sub soare mai abandonat propriei sale soarte ca tineretul nostru românesc. Cine se preocupă de pregătirea acestui tineret pentru o epocă ce se apropie cu pași uriași? Nu se pun oare pentru el aceleași întrebări grele ca pentru tineretul de pretutindeni? Nu stă și el astăzi în fața perspectivei tragice a șomajului intelectual ce pare iremediabil? Nu e și el setos de o concepție integrală de viață în care să-și salveze sufletul din ruinele ce se îngrămădesc împrejur? Și în definitiv, nu este el, acest tineret, în uruitul lavinelor ce strivesc umerii slăbănogi ai conducătorilor de azi, singura arvună de aur asupra viitorului?

Nimic din aceste preocupări nu hrănește grija statului român. Dimpotrivă. Statul acesta indiferent și fără nici o directivă clară spre enigma zilei de mâine, devine complice prin toleranță la infernală operă de corupție a sufletului tânăr. Tiparul, cinematograful și radiofonia, care sânt instrumentele cele mai de seamă ale unei sănătoase îndrumări, și care n'ar trebui să scape controlului continuu și sever al oficialității, sânt azi în România marile oficii ale dezagregării morale. Librăriile și chioșcurile gem de tipăritura pornografică în care imaginea trupului gol se întrece cu textul celor mai abjecte apologii ale instinctelor inferioare. Cărți și reviste ce sânt interzise în țările apusene se refugiază în România, sânt etalate pretutindeni și sânt recomandate insistent în conferințele radiofonice. O literatură freudistă în toate limbile dă un prestigiu pseudoștiințific tuturor acestor aberații proferate în numele nudismului, al naturismului și al eliberării de obsesunile sexuale. Filme prigonite de censura vigilentă a altor țări își găsesc debușeele libere în cinematografele noastre. Iar la radio în fiecare zi celebritățile cabaretelor bucureștene își miorlăie muzical și insinuant chemările către cloaca nocturnă a desfrăului. Tiparul, cinematograful și radiofonia sânt stupefiantele zilnice ale sufletului tânăr. Tolerându-le, statul se face complice la funesta operă de demoralizare a tineretului. În ordinea politică și socială, pătura conducătoare nu oferă ca îndrumare decât cluburile de partid în care tineretul e momit pentru a fi schilodit sufletește după chipul și asemănarea politicianismului, precum anume cerșetorii de profesie fură copiii și le desfigurează trupurile de mici ca să-i facă apți pentru practica milogelii.

În peisagiul dezolant al acestei părăsiri oficiale, se petrece un fenomen cu totul neobișnuit: tineretul nostru universitar, sub imperiul unui sănătos instinct de conservare

morală, și-a devenit singur îndrumător. Abandonat propriei sale soarte, el e o lume în sine cu o psihologie autonomă și cu o ideologie autonomă. Dece să ascundem că, precum există o detașare complectă și o independență păzită cu gelozie față de partidele politice, există o semnificativă independență față de însuși corpul profesoral? Astfel pe lângă spiritul de spontaneitate ce caracterizează generația nouă, spiritul acesta autonom constituie o altă caracteristică. Tineretul universitar al României de azi, deslăsat de înaintașii săi, se găsește singur în fața viitorului. Ritmica mișcărilor lui e alta decât aceea a României oficiale. Ideologia lui e alta decât a ei. Prăpastia se sapă tot mai adâncă între lumea veche și această lume nouă ce se cristalizează din zburcișorul obștesc cu fața spre ziua ce vine.

Un leit-motiv al acestei psihologii autonome, care străbate scrisul, cuvântările publice și convorbirile particulare ale generației tinere cu o nuanță de dureroasă melancolie e următorul: „Noi n'am avut copilărie!” Intr'adevăr tinerii de azi, dintre 18 și 30 de ani, n'au avut copilărie. Ei au deschis ochii pe lume în bubuitul tunurilor. Și frăgezimea prunciei le-a veștejit-o arsura mizeriei și haosul de după războiu. Copiii vremilor normale se dezvoltă în atmosferă de idilă patriarhală înmușcată în nimbul basmelor. Plăpânda ființă a acestei generații nu s'a scaldat însă în izvoarele de cleștar ale zânelor, ci în bălțile de sânge ale măcelului. Ea a fost zguduită până în adânc de cea mai cruntă realitate. În locul poveștilor cu voinici biruitori, i-a fost dat să audă în casa părintească istorii aievea cu morți și răniți și să vadă figurile sluțite ale luptătorilor întorși de pe câmpul de bătaie. Războiul a adus doliu în fiecare casă și în această sumbră atmosferă a crescut generația de azi. Întâia ei mare senzație de viață a fost contactul cu taina morții. Și această senzație a fost hotărâtoare pentru psihologia ei. Psihologia ei e clădită pe morții cari îi zac în inimă. Aceasta o deosebește de generația de dinainte de războiu care purta în suflet, în loc de morți, Cosânzene și Feți-frumoși. Mai departe, spectacolul ce i l-a oferit viața publică de după războiu, cu desfrâul nebun al tuturor profitorilor victoriei naționale, i-a ascuțit sensibilitatea morală până la nefericire. În supraviețuitorii aceia lacomi de viață, cari au pus stăpânire pe bunurile publice, generația tânără, fida doliului, n'a văzut altceva decât pe uzurpatorii sălbatici și impioși ai drepturilor morților. De aci ostilitatea față de ei. În toate țările care au trecut prin războiu s'a observat această ostilitate a tinerilor față de supraviețuitorii profitori. Citeam undeva despre tineretul Franței că privește pe înaintași cu un aer atât de dușmănos de parcă i-ar întreba: „Dece nu muriți odată să rămânem liberi?” E parcă în această ostilitate ceva din răzbunarea postumă a morților, exprimată prin tinerii urmași, cari nu-și dau seama de izvorul misterios al acestui sentiment.

Fondul acesta subconștient alimentează detașarea de care am vorbit și explică într-o măsură izolarea în psihologia autonomă a generației tinere. Contactul prea de timpuriu cu moartea i-a dat acestei generații un simț realist al vieții pe de o parte, iar pe de alta înclinarea către un sens metafisic al existenței.

Sentimentul izolării jicnite pe care îl trăiește tineretul de după războiu capătă o acuitate cruntă în contact cu Universitatea. Două sânt elementele care determină această acuitate: contactul cu camarazii minoritari, în special evrei, și contactul cu sfera culturii universitare.

Contactul cu camarazii evrei pe băncile de studiu dă tineretului românesc ideea imediată a inferiorității sale economice. Studenții români pe cât sânt de numeroși pe atât sânt de săraci. Copii de plugari și de mici salariați în marea lor majoritate, gospodăriile familiilor lor sânt ruinate de iureșul războiului. În noua lor calitate de cetățeni academici, ei târăsc după ei sărăcia lucie de-acasă și li se pare că minoritatea evreiască, cu aspectul ei

de belșug material, îi depășește, îi ofensează și le va lua înaintea. Se adaugă la aceasta amintirea proaspătă a felului cum mulți evrei s'au purtat în vremea războiului. Ideea că în curând România Mare, polietnică și poliglotă, cu libertăți egale pentru toți, va putea fi dominată de rasa întreprinzătoare a lui Israil, nu e dintre cele mai puțin chinuitoare idei ce frământă această generație tânără. Sentimentul că ea e victima nedreptăților și inegalităților sociale o face să reacționeze violent. Marile mișcări antisemite din această vreme sânt de altfel un fenomen general în țările Europei Centrale. Aceleași cauze, aceleași efecte.

În lupta pentru afirmarea întâietății românești în Universitate, studențimea noastră își dă un titlu nou care s'o diferențiază de elementul evreesc: ea își zice „studențimea română creștină”. Calificativul de creștin apare astfel în viața universitară întâia oară acum după războiu. În România veche era un titlu necunoscut. Pe lângă deosebirea de sânge, el vine să tragă deosebirea de credință religioasă. E întâiul contur spiritual pe care și-l dă sufletul generației tinere. Totuș nu se poate susține că la început această definiție creștină corespunde unui conținut lăuntric de religiositate profundă și limpede. E vorba mai degrabă de un misticism vag în care pe lângă elementul național, elementul creștin vine ca un titlu de prestigiu din depărtatul și strămoșescul trecut istoric. Creștinismul acesta nominal nu e, cu alte cuvinte, un fapt de conștiință cât o amintire glorioasă. Dar incontestabil, el va rămâne de acum încolo o sugestie permanentă pentru clocotul năvalnic al sufletului tinerec înclinat spre un sens metafizic al existenței.

Faptul că evreii prin foile lor și în special prin ziarul „Mântuirea”, ce apărea în 1919, atacă ortodoxia noastră cu o violență neîngăduită determină creștinismul nominal al studențimii să evolueze din ce în ce mai mult spre o stare de conștiință. De altfel rezistența ostilă a evreilor aduce un bine imens mișcării universitare: învierșunând naționalismul, ea face odioase ideile comuniste care în anii de după războiu ar fi putut să prindă teren. Antisemitismul se confundă în mare parte cu anticomunismul. Iar creștinismul studențesc susținut de naționalism ia tot mai mult aspectul unei concepții pozitive în opoziție cu negația ateistă a comunismului.

Se adaugă la toate acestea un lucru nou: debandada și jălurile în averea publică ale politicianilor. Tineretul, care poartă în suflet răzbunarea misterioasă a morților din războiu, reacționează. El e în stare de revoltă morală. Se nasc conspirații de exterminare a marilor tâlhari politici. Conspirațiile sunt descoperite. Capii mișcărilor studențești sânt arestați. Se iscă procese care zguduie țara întreagă. Cu acest prilej, tinerii cari voiau purificarea morală a vieții publice prin mijloace violente dau dovadă în fața autorităților de o tărie de caracter uluitoare. E un fenomen cu totul necunoscut până acum în gelatinoasa pastă morală a păturii noastre suprapuse. Aruncați rând pe rând în închisori, capi mișcărilor au răgazul să-și analizeze mai adânc sufletul. Unii fac greva foamei, alții își notează zi cu zi mișcările gândului și ale inimii. Țin post și, adunându-se în grup, încep să se roage lui Dumnezeu. Tinerețea lor prigonită pentru dreptate și comprimată între pereții închisorii nu află alt sprijin decât în Cel-de-sus. Ea se sublimază în adorarea cerului. În exaltarea lor, tinerii încarcerați au vizituni religioase. Li se pare că arhanghelul Mihail însuș, comandantul cu spadă de foc al legiunilor cerești, li se arată și-i ia sub ocrotitoarea-i aripă de azur. Din acel moment, misticismul religios va cobori în sufletul sbuciumat al acestui tineret, iar unii dintre acești tineri își vor pune organizațiile de luptă sub hramul arhanghelului și icoana lui, veghiată de candelile aprinse, va patrona casele lor de întruniri. Firește, ușuratică zeflema de presă și de cafenea nu va cruța acest fenomen cu totul neașteptat pentru sceptica noastră lume intelectuală. Dar nu e mai puțin adevărat că misticismul religios devine de acum încolo un element component al naționalismului și că acest na-

ționalism nou, care până ieri se târa pe pământ, își scaldă avânturile în lumea nevăzută a ingerilor.

Al doilea motiv de izolare a generației tinere, — ziceam adineauri, — e contactul cu sfera culturii universitare. Oricât ar părea de paradoxală această afirmație, ea corespunde realității. Niciodată între profesori și studenți n'a existat o mai dureroasă răceală. Raporturile dintre cele două părți se reduc aproape numai la examene. Care e cauza acestei răceli?

Universitatea românească de după războiu e Universitatea românească de dinaintea de războiu. Spiritul dominant al prelegerilor nu s'a schimbat. El e tributacum ca și atunci Sorbonei aționaliste, sceptice, indiferente din punct de vedere religios, dacă nu deadreptul ironică față de orice manifestare mistică sau irațională. Tinerii cari vin cu doliul războiului în inimi, cu vârtoarea neliniștilor în suflet, cu toată covârșitoarea problematică a epocii or în creer, cu gustul acțiunii imediate hrănit din amintirea proaspătă a epopeii naționale, caută în prelegeri, dincolo de suma cunoștințelor instructive, formula vie în care să se rezolve sbuciumul vieții lor interioare. Ei așteaptă dela Universitate sinteza nouă sub semnul căreia să se orienteze și să se ordoneze puterile creatoare ale României mari atât de variată totuși în granițele ei rotunjite. Universitatea era datoare să dea generației tinere a noului stat lozınca de luptă a marelui ideal de cultură națională care să-i boltească deasupra prestigiu de lumină.

Și Universitatea nu i l-a dat.

Niciun „apostol“ al tineretului n'a apărut după războiu ca personalitatea lui să intrupeze noul spirit al vremii și să iradieze directive spre orizont. Sub acest raport, Universitatea dinaintea de războiu s'a înfățișat mult mai la înălțimea misiunii sale de foc spiritual pe culmea neamului întreg. Nicolae Iorga a fost atunci figura reprezentativă care, în numele științei, a rostit cuvântul de ordine al vremii sale. Refractor oricărei metafizicii, el a creat în schimb mistica națională a războiului, dând o credință unică tineretului și creind un mare obiectiv dinamismului său sufletesc. După războiu, Nicolae Iorga însuș a făcut figură deprimantă de dezorientat. Sedus de iluzia europenismului, el s'a *sorbonizat*, abdicând total dela rolul de conducător spiritual. În vidul astfel creat, Vasile Pârvan a apărut un moment la cârmă. Dar misticismul său era un echivoc oscilând între granițele creștinismului și ale păgânismului antic, echivoc exprimat într'o formă laborioasă și savantă, fără articulația clară a unei substanțe spirituale organice. Din domeniul filosofiei de unde s'a așteptat, deasemenea, sinteza gândului românesc, a venit atitudinea d-lui C. Rădulescu-Motru. Apologetul de acum 30 de ani al ortodoxiei ca formulă „magică“ a sufletului popular și-a schimbat fundamental convingerile, evoluând către o ideologie raționalistă de marcă francmasonică și combătând cu un regretabil zel anacronic misticismul în numele unei filosofii științifice a cărei modă s'a îngropat împreună cu veacul trecut.

Firește, Universitatea e templul științei elaborate după metoda impersonală a adevărului obiectiv. Dar în viața unui popor ea e mai mult decât atât. Ea e vastul laborator unde se verifică permanentele principii de viață ale neamului și din aliagiul lor se zămislesc marile idealuri spirituale menite să stârnească energiile creatoare. Acest lucru îl așteaptă dela Alma Mater orice generație de studenți. Dar generația tânără n'a găsit în Universitatea de după războiu decât atmosfera indiferentă a științei impersonale și absența oricărei preocupări de sbuciumul și de efervescența spirituală a vremii noastre.

La aceasta se adaugă abținerea corpului profesoral dela sarcina de îndrumare educativă a studențimii. Profesorii, intimidatși probabil de ideologia francmasonică a unor ziare, au crezut că nu e civilizacum lucru să se amestece în vâlmășag, să-i tempereze excesele

și să-l dirijeze spre clarificări fecunde. Dezertarea statului dela pregătirea generației tinere a fost secundată de dezertarea profesorilor. In aceste condiții vitrege, generația tânără, izolată și părăsită propriului ei destin, și-a creat o psihologie autonomă și o ideologie autonomă ce se transmit azi dela serie la serie prin organizațiile studențești. După 15 ani de frământări, aceste organizații studențești înfățișează o tradiție de viață proprie, cu idei proprii, cu directive proprii și cu o disciplină exemplară întemeiată pe cultul demnității academice.

Ce s'a petrecut cu acest tineret e o adevărată minune pe care foarte puțini oameni oficiali o înțeleg. Singur în fața vieții, biciuit de vijeliile revoluționare ale epocii, cu viitorul înfundat de spectrul șomajului, acest tineret ar fi putut să alunece cu repeziciune în anarhie, sedus de utopiile comunismului. Spania s'a prăbușit în momentul când Universitatea ei a fost cucerită de ideile revoluționare republicane. Dar Italia a renăscut când tinerețea ei a fost invadată de slava fără moarte a Romei imperiale și catolice. Intre revoluționarismul internațional și între naționalismul conservativ, instinctul tinerețului nostru a ales fără deliberare. Idealul care îl însuflețește e crearea unei ordini românești întemeiată pe principiile fundamentale verificate de toată istoria poporului nostru ca valabile. Aceste principii trăiesc în sufletul tumultuos al tinerimii academice. Pentru a le designa, ea a adoptat formula d-lui A. C. Cuza :

Hristos,
Regele,
Națiunea,

adică religia patriei, monarhia națională și demofilia, sentimentul adânc al dragostei de poporul românesc și de instituțiile lui.

Dacă ar fi să căutăm explicația acestui fapt cu adevărat minunat al orientării spontane și autonome a tinerimii noastre, mie unuia mi se pare ușor de găsit : ea stă în moștenirea pe care acești tineri o aduc de acasă. In mare majoritate, studenții noștri, și în special cei cari dau tonul și timbrul vieții colective, sânt copii de țară. Sânt feciori de țărani sau, când sânt târgoveți, sânt nepoți de țărani. Prin sufletul lor, în pofida tuturor ispitelor culturii superioare și civilizației orășenești, irumpe sănătatea morală a poporului nostru. Patrimoniul acesta misterios e suportul întregii lor vieți colective de azi. Nu e greu să descoperim, printr'o analiză sumară, caracterul țărănesc al acestui patrimoniu. Dacă cultura noastră academică e încă deraiată pe linii divergente față de sufletul poporului, tinerii aceștia nu și-au uitat obârșia și, în preocupările lor, ridicarea poporului constituie un ideal vrednic de tinerețea lor. Demofilia, care e substanța celei mai bune literaturi și arte românești, e un fel de metodă instinctivă prin care tineretul ajunge la înțelegerea poporului, a datinelor și a instituțiilor lui iubite. Prin această demofilie, care nu vine din partea politiceii, ci dela un Nicolae Bălcescu, dela un Mihaıl Eminescu, dela un George Coșbuc, dela un Nicolae Grigorescu și dela toți marii visători cari și-au aplecat fruntea peste murmurul din veac al poporului nostru, prin această demofilie tineretul pătrunde valoarea unei instituții ca monarhia care e coloana vertebrală a întregii istorii românești, dar e și suprema viziune de stat a țărănimii, căreia îi e drag să vadă pe Scaunul Țării împărat și împărăteasă întrupați în carne și oase din basmul și din legenda milenară precum și din reminiscențele populare despre slava de odinioară a Țarigradului împărătesc și ortodox. Prin această demofilie tineretul înțelege însemnătatea covârșitoare de acoperământ spiritual pe care o are Biserica străbună în viața acestui popor.

Despre atitudinea față de biserică să observăm un fapt semnificativ și general care privește studențimea noastră de totdeauna: această studențime, ca unitate de corp, nu s'a manifestat niciodată ostil bisericii străbune. Nici când un evreu refugiat aici, C. Dobrogeanu-Gherea, a săvârșit în cultura românească contrabanda de idei ateiste ale materialismului istoric, nici când a dominat în Universitate ateismul elegant al lui Titu Maiorescu, nici când profesori agresivi și de mâna a doua au insultat credința religioasă în numele biologiei lui Ernst Haeckel. În pofida acestor ostilități, tinerimea de altădată a continuat să păstreze un respect față de instituția sacră a poporului. E adevărat că înainte de războiu acest respect avea o nuanță pur națională. Biserica era considerată ca un monument al trecutului, având un rol cultural-național de mână întâia cum i-l atribuia Nicolae Iorga care, fost marxist în adolescență, n'a putut înțelege nici mai târziu, ca istoric național, rolul spiritual al ortodoxiei în viața neamului românesc. Invățații noștri dinaintea de războiu cu excepția genialului creștin care a fost doctorul Nicolae Paulescu și a d-lui Simion Mehedinți, chiar când n'au practicat ateismul ostentativ, au rămas opaci față de sensul supranatural al bisericii. Ei au fost victimele liberalismului apusean și ale ideii că știința pozitivă exclude posibilitatea credinței într'o ordine supranaturală. În vremea aceea de indiferentism, tinerimea a continuat să vadă în biserică un monument național ce trebuie înconjurat cu o anumită venerație. Să nu fi existat oare și atunci necesitatea marilor descătușări ale inimii, necesitatea elanurilor metafizice, a setei de absolut? Au existat, fără îndoială, dar atmosfera generală de pozitivism științific comprima elanurile în adâncul sufletelor sau aceste elanuri se satisfăceau în misticismul naționalist care a dus la războiul unirii românești.

În atitudinea ei față de biserică, generația de după războiu manifestă cu totul altă înțelegere. Biserica nu mai e azi un simplu monument venerabil ce aparține trecutului, ci o putere vie și actuală, o pârghie necesară a zburciumatei vieți prezente. S'a dus de mult vremea normală, cu așezări sociale ce păreau definitive, când viața curgea pe canalele siguranței adiată de satisfacții pașnice. Astăzi existența noastră e răvășită până în adâncuri de cutremure catastrofale sub a căror putere demonică s'au prăbușit în zădări eșafodajele de valori clădite de cultura și civilizația materialistă. Zburături din falsele dogme în care au crezut cei de ieri se amestecă pe dinnaintea noastră într'un haos fantasmagoric. Participăm parcă la o desfacere de lumi și dibuim prin praful lor, care înneacă atmosfera, capetele unor noi întocmiri ce întârzie. S'au dărâmat băncile care au fost capștele de aur ale veacului al XIX-lea. S'au sinucis odată cu ele sacerdoții și prinții păgâni ai lumii moderne, — bancherii cu puteri planetare. Agonizează sistemele economice, sociale și politice. Se dărâpână imperii intercontinentale ce păreau atotputernice, și temeliile lumii se clatină de parcă ar fi așezate pe teren dărdăitor de mlaștină ce stă gata să le cufunde. Groazacare umple acest Univers apocaliptic se răsfrânge toată în inima omului.

Unde e salvarea? Aceasta e întrebarea care țipă din adâncul spaimei contemporane!

Un lucru e astăzi sigur: rațiunea umană, idolul filosofic al veacului trecut, se arată în toată deșertăciunea și neputința. Suprema ei elaborare, — Liga Națiunilor, — care a vrut să fie formula magnifică a păcii universale, zace ea însăși bolnavă de nulitate. E tot ceea ce a putut să conceapă mai mareț omul modern. Dar în această măreție s'arată totdeodată mizeria puterii omenești, Căci Liga Națiunilor, construcție raționalistă și ateistă lipsită de suflet și plină de vidul orgoliului ca diavolul însuș, nu e decât Turnul Babilonic prin care omenirea contemporană a voit să uzurpe atributele lui Dumnezeu pentru a conduce singură pământul. Acesta e însă termenul fatal al puterii omenești. Și termenul a fost atins. Rațiunea, în atotputernicia căreia a crezut omul civilizației materialiste, e de fapt cea mai amară deziluzie a nefericitei noastre lumi.

Înima, a zis Pascal, își are rațiunile ei pe care rațiunea nu le cunoaște. Să zicem în loc de inimă viață și să repetăm adevărul profund al genialului gânditor că viața își are rațiunile misterioase pe care rațiunea nu le cunoaște. Cheia oricărei deslegări din pacostea catastrofală a epocii noastre stă în acest fond misterios și insondabil al vieții, pe care rațiunea orgolioasă îl ignoră. Cultura și civilizația modernă, ignorându-l la fel, s'au clădit pe temelii șubrede, de suprafață, ale rațiunii. Dar acest adânc misterios și amețitor al vieții l-au scrutat împreună cu Pascal toți marii mistici ai lumii. Ca printr'un crater prin care ai privi în străfund miezul de flacără al pământului, ei au descoperit în adâncul ignorat al sufletului principiul divin al oricărei existențe. Dumnezeu e în noi fiindcă e deasupra noastră, precum focul e în miezul pământului fiindcă s'a rupt odinioară din focul ceresc al soarelui.

Infiorătorul cataclism al epocii noastre, răscolind până în taina existenței contimporane, lasă să se vadă acest adevăr spiritual, fundamental al vieții, precum muntele basmului se despică în două lăsând să se întrezărească pentru o clipă, prin despicătură, apa fără moarte din adânc din care cine bea nu mai moare. Criza contemporană nu e numai economică, nu e numai financiară, nu e numai politică, nu e numai socială, nu e numai morală; ea e o criză ontologică ce pune din nou problema originii vieții și deci a destinului omenesc.

Abandonat unor aspre experiențe și unor dureroase încercări, pe care le-am schițat, tineretul nostru a descoperit în adâncul suferințelor sale punctul arhimedic al existenței, principiul spiritual al creștinismului. Teroarea vremii nu mai îngăduie mediocritatea indiferenței, ea impune deciziunea categorică între negația ateistă și afirmația creștină. Sau concepția pocită a bolșevismului, sau concepția integrală a spiritualismului? Alternativa aceasta nu e de altfel, un fenomen specific românesc. La negația diabolică a bolșevismului, răspunde azi dealungul și dealatul Europei o puternică recrudescență creștină în sufletul noii generații. O lume nouă renaște de sub dărâmurile raționalismului.

Pentru tineretul nostru, biserica nu mai e un simplu monument venerabil al trecutului cultural, ci puterea învăluitoare care integrează acest tineret, peste ruptura veacului al XIX-lea falimentar, în ființa de totdeauna a neamului românesc. Ea e totdeauna marea liman unde sufletele biciuite de furtună ancorează în certitudinea metafizică a credinței. Cum altfel s'ar putea explica fenomenul cu totul neobișnuit în viața universitară de până ieri că studenții alergă la preot pe care îl numesc „duhovnicul studențimii”? Cum altfel s'ar putea explica fenomenul tot atât de neobișnuit că în congresul general din toamnă studențimea din întreaga țară a cerut înființarea capelelor în sânul Universităților și a mai cerut, — lucru ne mai auzit! — alungarea profesorilor ateți din învățământul superior? Nu sânt acestea semnele fără greș ale unei renașteri în spirit? Nu sânt acestea pietre de hotar ale unei lumi noi fundamental deosebite de România oficială de azi, pradă dezorientării și cancerului francmasonic?

Conflictul dintre aceste două lumi, — căci există un conflict irezolvabil, — a izbucnit în ultimul timp cu prilejul marelui procesiuni religioase organizată de studențime la acel mormânt care simbolizează imensa jertfă națională și creștină pe care s'a clădit România de azi. La această temelie simbolică a patriei tinerimea a voit să ridice crucea marilor speranțe care sfidează moartea. Și s'au întâlnit acolo, sub regretabil iureș de gloanțe, cele două Români care au ajuns să nu se mai înțeleagă. Una e România suprapusă, care plutește pe deasupra acestui popor, descreștinată și ostilă creștinătății, ultima rămășiță ce mai supraviețuiește ideologiei liberale a veacului al XIX-lea. În

locul misterului divin care învăluie și fecundează existența noastră omenească, ea preferă ridicula mistificare a hrubelor francmasonice. În locul crucii, semnul metafizicei religioase sub care s'a desfășurat viața de două ori milenară a neamului nostru, ea preferă anonimatul incolor și internațional care vrea să cufunde în incertitudine dezonorantă însăși oasele mortului ce simbolizează eroismul românesc. În rezistența ei categorică și nejustificată, am putut citi toată abdicarea ei, toată apostazia ei dela principiile spirituale ce au insuflat istoria națională.

Cealaltă e România generației tinere. Am văzut această Românie, organizată în procesiunea miilor și miilor de tineri, cântând în mersul ei solemn și recules cântecul bisericesc: „Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu!” Am văzut-o urcând dealul Patriarhiei, purtând pe umeri crucea durerilor și a speranțelor noastre s'o depună în biserică. Izolată, prigonită și neînțeleasă încă, am văzut-o strângându-și legiunile fremătătoare în jurul Părintelui Patriarh, căutând astfel ocrotirea sbuciumului ei sub acoperământul din veac al sufletului românesc. Biserica e trecutul, e prezentul și e viitorul. În sânul ei, cei vii trăiesc în familiaritatea celor morți și în dragostea celor cari vor veni. Cerul creștin, care înfășoară acest pământ al tuturor frământărilor, e populat de sufletele celor adormiți în credință și poartă germeii celor cari se vor naște. În doctrina creștină, morții n'au rămas în urmă, ei se proiectează dincolo de mormintele naturii, în zarea veșniciei ce stă înaintea noastră. Cine merge sub semnul crucii spre morții trecutului merge, de fapt, spre principiul de viață din viitor. Iar cine se reintegrează în biserică intră cu adevărat în veșnica familiaritate morală a neamului său.

Am descris aici evoluția progresivă a tineretului de azi, rupt din indiferența ucigătoare pentru a se salva în puterea spirituală a credinței. E un drum printr Scylle și Charibde, printre grote de Ciclopi cari nu mai văd cu singurul ochiu pe care îl au. Dar un drum pornit din spontaneitatea, din inițiativa și din ardoarea de absolut a tineretului. El își oferă de bunăvoie legiunile sale ofrandă Domnului Hristos. Eu sunt incredin'at că Duhul Sfânt, care asistă permanent sbuciumul acestei lumi, inspiră tainicele-i îndemnuri de viață nouă unor astfel de mișcări. Li rămâne bisericii sarcina de a îmbrățișa ofranda și de-a cultiva florile pentru rodul unei Români renăscute în Duh. Căci de acum încolo responsabilitatea e a bisericii.

P O E S I I

DE

N. CREVEDIA

PE SUB POALE DE LUNĂ

Ne-a crescut și ne-a supus
Ciurciumel de ochi — comuna ;
Candizi, năzuim cu mâna
Rapița 'nflorită, sus.

Cade rouă? — că nu-i nea
De scoți gene de sulfină?
Dunărea-asta de lumină
O vom sparge, bând din ea.

Boziu dulce, nalt mohor,
Muncile îmi cutrupești —
Și din pernă, noaptea, crești
Ca un bir, ca un omor.

Peste-aceste clăi de pâine,
Peste-ambiții de mătase,
Fii-mi basm și 'mpărăteasă
Să te apăr, ca un câine.

Veche, de s'o stinge luna,
Să-ți aprind o floare 'n creștet,
Rup luceafărul ce crește
Cât un trandafir de lună...

A U R O R A

Pentru somnul vostru, ochi mari,
Zăbovesc în iarna de lână țigăie,
C'o gloabă de vis de căpăstru,
Prin satele cu miros de untură 'n tigaie.

Nu e Calea Laptelui — sunt lături
Nu sunt stele — sunt firimituri
Uitate la masă, pentru noi.
Numai un cățel de usturoiu — luna.

Zorile lipsesc în geam coale albastre —
Visul meu, rebegit subt ape 'nnalte...
Viu din vremi cu tristeți de zahăr și sare,
Toarnă-mi în pahar ceaial privirilor calde,
indulcite cu somn..

D E P Ă R T Ă R I

Lumina vinu 'și varsă pe poduri, din clondire.
O pârtie de gârlă se culcă lângă cheiu —
Castanul unei doine, trindav de amintire,
Sub rochiile serii, sărut aceste chei.

De părul, cum — de miere — albina să-mi desbăr ?
Privirile de moină, cuvinte — linte i-s.
Cu stele noi de toamnă, cât florile de păr,
Sus, Raiul nostru scrie județe mari de vis.

Desfac mantaua setei, să curgă leneș rana...
Ligheanul apei suga o lună — tampon de vată.
Cum zorile destupă tristeții mele vrana,
Să doarmă 'n amintire căprarul meu de fată.

I N S C R I E R E

DE

MARTA RĂDULESCU

Pe coridor, studențimea forfotește ca un stup de albine, întărit de primăvară. Majoritatea fetelor sunt *balice* — așa li se spune celor care se înscriu acum în anul I — unele timide, cu coade pe spate, străvechi, amețite de noutatea evenimentului; altele cu priviri înfipite în propria încredere și bască nouă de culoarea Facultății visate, — așezate pe-o sprânceană, ca apașii. Aleargă dela un afiș la altul, desorientate ca acei căței pierduți în gară, întreabă câte ceva pe servitorii cu aere importante, pe studenții din anii înaintați cari nu știu nici ei nimic ori le dau răspunsuri care le incurcă și mai rău.

La ușa secretarului, în anticamera decanatului, se înghesuiesc, ca văduvele la casa de pensii, chipuri îngrijorate, rourând de nădușală. Toate țin în mâini formulare albe și roșii, chitanțe și petiții.

Câțiva colegi mai vechi, curtezani bucuroși să se aple în treabă, vor să îndrumeze pe oile mai frumoșele :

- Să vă înscriu eu, duduie. Imi dați voie : Vasilescu.
- Ionescu. Mulțumesc, nu vă deranjați.
- Niciun deranj, domnișoară. La ce doriți să vă înscrieți ?
- Nu sunt încă hotărâtă.

Discuția continuă. Cei doi pleacă împreună, să vadă la ce să se înscrie duduia.

Intr'un colț, două balice se socotesc :

- Eu mă înscriu la Franceză.
- Fugi, tu, sunt atâția !
- ? ? ?
- Ce faci cu diploma ? Nu mai e niciun loc în învățământ. Hai la Drept.

— Cot la cot cu toți obraznicii ăia ? Eu nu mă fac avocat.

— Eu unde să mă înscriu ? — se bagă 'n vorbă o a treia, o blondă cu fața ieșită ca de soare, plină de pistrui, părul rar, lins, anemică. Desface diploma și arată cu degetul pe dosul ei.

— Am avut în liceu 10 la Geografie, 10 la Istorie. Nu știu la care să mă înscriu.

— La care-ți place mai mult — o consiliază bruneta care preferă să facă avocatură.

— Știu și eu ...

Blonda rămâne imprecisă, o nehotărâre adâncă, geologică, — par'c'ar fi pusă 'n fața măritișului și trebuie neapărat să aleagă între doi pretendenți.

Un student înalt, cu falca 'n galoș și părul viforos de orator popular, intervine protector și o bate pe umăr :

— Să vă descurc eu, domnișoară. Avem o secțiune de Geografie cu Istorie. Vă puteți înscrie dintr'odată la amândouă. Imi dați voie : Atanasescu, Anul II.

— Se poate, la amândouă ? Chiriță Maria.

— Se poate.

Pe chipul fetei anemice, răsare subit o lună veselă.

— Ce bine 'mi pare ! mulțumesc. Vedeți — zice ea arătându-i și lui cu degetul notele : 10 la una, zece la alta, era păcat !

* * *

M'am retras în pervazul unei uși. Zarva și toată incertitudinea aceasta mă paralizază.

Un tânăr c'o pălărie apocaliptică și niște pantofi lungi de par'că și-a aplicat șky la picioare, se apropie, amabil :

— Doriți să vă înscrieți, domnișoară ?

— Da.

— Unde, anume ?

— La Engleză.

— Cunoașteți bine Engleza ?

— N'o cunosc și nici formalitățile de înscriere.

— Să vă înscriu eu.

— Mulțumesc, nu ; dar mi-ați putea face un serviciu. Să-mi procurați un program și formularele.

Skyorul care se recomandase Nicolaescu, foarte îndatoritor, mi le aduce, îi mulțumesc și mă retrag iarăși ca o sfântă în colț, să mă lămuresc cum se face o înscriere. Textul era în românește. L-am citit odată, m'am frecat la ochi, l-am recitat a doua oară și văzându-mă tot așa de buștean edificată, mi-am zis cu melancolie : „Universitatea e mai grea decât credeam !“

Descurajată, aproape să plâng, m'am întors acasă.

— Ei, te-ai înscris ? — mă întreabă tata.

— Mm ... nu.

— Cum asta ?

— N'am știut cum să fac.

— N'ai luat programul ?

— L'am luat.

— Și ?

— N'am înțeles nimic. Poftim.

Tata imi ia documentul din mână, îl citește atent, ridică ochii la mine, zâmbește ; mai citește odată, se scarpină după ureche, își drege cravata și 'n cele din urmă-l întinde doctorului Brătescu, asistentul lui :

— Ia vezi, frate Nae, pricepi ceva ?

Nici fratele Nae nu pricepea însă nimic. Un rebus — zice dânsul, scărpinându-se după ceafă.

— Ce să fac eu cu fata asta ? Mi-a scos peri albi.

— Să vă duceți Dumneavoastră s'o înscrieți.

— D'asta stau eu ?

Și după o pauză cu fluierături a pagubă :

— Stăi, frate, c'avem aci pe Paraschiv, bibliotecarul. Chiamă-l, măi băete, pe domnul Paraschiv.

Constantin pornește ca un meteor și într'o clipă, domnul Paraschiv, student la Litere, bolovănos și brunet, ieși ca din pământ :

— Ordin, domnule Director.

— Dumneata ești la Litere, nu-i așa ?

— Anul III, domnule Director. (Bibliotecarul își frecă obsecvios, mâinile).

— Ai putea să ne descurci programul ăsta ? Văd că nu-i ca la Științe și Medicină.

Domnul Teofil Paraschiv, flatat că toată lumea asta învățată recurge la luminile lui, ia programul din mâna tatii și mă întreabă, superior :

— La ce doriți să vă înscrieți ?

— La Engleză, Domnule.

— Și secundar ?

— ? ? ?

— Ca *secundar* la ce vreți ?

— Trebuie și secundar ?

— Desigur.

— Franceza.

— Al treilea ?

— Ce mai e ș'asta ?

— Mai trebuie o materie. Limba română.

— Limba română, Domnule.

— Estetica literară, Istoria literaturii ?

— Amândouă.

— Acum, programul, ca să stabilim orele de curs reglementare.

Și domnul Paraschiv ia un creion și începe să facă niște socoteli vorbindu-și singur :

— Da, asta e, dar nu se ține anul acesta. Asta n'ar fi, dar am auzit că se ține. Asta o fi contând oare ca valabilă pentru examen ?

Însfârșit, după un lung conciliabul cu sine însuși bibliotecarul își ridică fruntea asudată și-și depune mandatul, dând jenat din umeri :

— Programul ăsta e nou, modificat în vederea anului preparator și nu mă descurc în el. O înscriu eu pe Domnișoara. Nemereală, secretarul dela Litere, e văr cu mine și aranjăm noi materiile ca să iasă bine.

* * *

Un om de serviciu, grav de par'c'ar păzi paradisul, stă la ușa Decanatului și mă oprește să intru la secretariat.

— Astăzi nu se fac înscrieri, Domnișoară. E consiliu. Lăsați actele aici.

— N'am niciun act. Vreau să vorbesc cu d. Nemereală.

— Domnul secretar e la Rectorat.

Ocolesc prin săli lungi și întunecoase, urc și cobor câteva scări, imi fac loc cu greu prin înghesuiala din fața Decanatului de Medicină și după un lung periclu, ajung la ușa Rectoratului. Pedelul imi pune mâna 'n piept :

— Pe cine căutați, Domnișoară ? Nu e voie.

— Pe domnul secretar Nimereală.

Cu un gest, imi arată ușa din dreapta.

Un domn mic, chel, strașnic de important, mă apostrofează c'o privire fulgerătoare ca o palmă.

- Domnișoara ?
- Dumneavoastră sunteți Domnul Nemereală ?
- Eu, ce aveți cu el ?
- Eu sunt Marta Rădulescu.
- Fiica Domnului Profesor Rădulescu ?
- Da.

Figura crâncenă a Domnului secretar se poleiește subit cu o bunăvoință de aur.

- La dispoziția Dumneavoastră, Domnișoară.
- Domnul Teofil Paraschiv v'a vorbit de înscrierea mea.

Cu un gest elegant de frizer ne 'nsurat, Domnul Nemereală duce la frunte o mână, pentru a-și ajuta reflexia. Apoi, senin și luminat ca luna Maiu :

— Nu mă căutați pe mine, Domnișoară, ci pe frate-meu, secretarul dela Litere. Eu sunt șeful Can-ce-la-ri-ei Rectoratului. Frate-meu e la Chestură...

Și Domnul șef al Cancelariei, numai miere și zahăr, își ia ziua-bună, conducându-mă până la ușă și asigurându-mă că totul se va aranja.

* * *

M'am înscris în cele din urmă, dar la examen s'a constatat că din lipsă de cursuri suficiente din programul obligator, trebuie să repet anul.

P O E S I I

DE

ȘTEFAN STĂNESCU

TOASTUL MELANCOLICULUI SILVIAR

Voi mulți eroi cu sufletu 'n acuma
Cu vârste ne 'nșelate, bravi convivi,
Ospățului fatal mențineți gluma,
Clar văzători jertfindu-vă, naivi!

Eu cel dintâi, aș vrea acest îndemn
Să-l împlinesc cu voi într'un tumult.
Dar veșnicia trist îmi face semn
Că nu mi-e îngăduit să mă ascult.

De-am plâns, m'a 'nduioșat vreo depărtare
Care-a trecut ca iarna peste urs.
Cu vorbe-adânci de-am prins mărgăritare
Sunt dintr'un timp străin, care n'a curs.

Acum, de-mi auziți un răs întreg,
Să nu vi-l însușiți voioasei clipe.
Cu el o viitoare rană leg
Sau sborul mort al unei vechi aripe.

Eu n'am uitat că v'am făgăduit
Participarea vieții mele, crudă.
De-aceea sparg paharul, umilit,
La deșertarea lui, aici, cu trudă.

LIED-UL SFĂRȘITULUI DE VARĂ

Trecu și vara ce ne-a fost regină,
Cu soare roș pe umeri verzi de lut.
Și 'n trecerea, cu basmul, prin grădină
Conduri de brumă și-a pierdut.

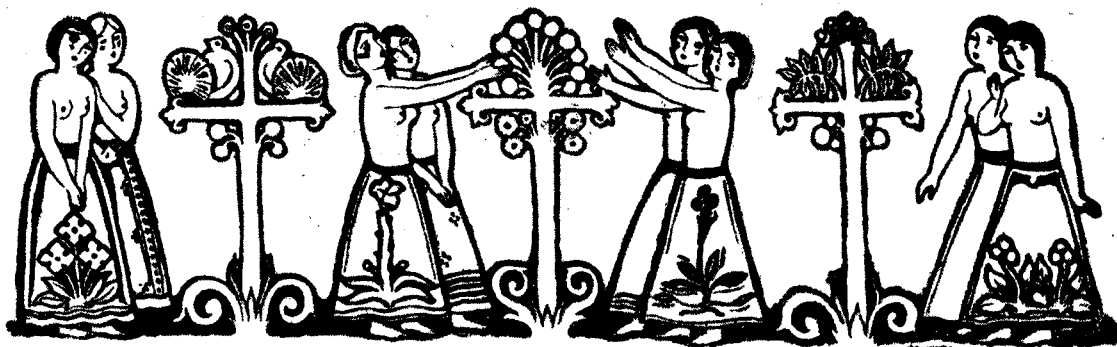
Cu piept umflat de parfumul furtunii
Și-aprins penaș în sângele solar,
Sub frunza deasă-a codrului și-a lunii,
Cântară păsări cântec rar...

Noi, care zilelor le-am smuls, iubind,
Vinul azurului în reci pahare —
Și-am strălucit, cu toate strălucind,
În tinerețea sărbătoare,

La degetul durerii noastre-am pus
Inel din fulger și din trandafir
Să lege flori, în țărni fără de-apus,
Îngemănatului delir.

Și-azi când pe dealuri și din timp afar'
Și-a stins în arbori urma vara-albastră,
De imnu-î ne lipim gândul amar
Cum fruntea 'n ardori de-o fereastră.

Ș A B A C E I N U T I L E

D E

A D R I A N H U R M U Z

Bărbații se pricep prea puțin în chestiuni de trusou, asta e sigur și dacă există câte o excepție, asemenea pasăre rară nu are decât o singură menire: acela de a întări regula generală.

Dar nici femeile nu se pricep la cravate și așa suntem chit; amândouă taberile deplin satisfăcute.

Totdeauna m'am mirat, fără folos de altfel, de ce, știindu-și, prea bine aceste scăderi, nici bărbații nu se leapădă de cravate nici femeile de trusou. Ele să desființeze trusoul și ei cravatele. Simplu, natural și economic. Și totuși bărbații își vor cumpăra mereu cravate crezând că femeile apreciază foarte mult aceste sgărzi la gâtul lor.

Sunt și oameni cari n'au purtat niciodată o cravată. Ei se însoară cu femeile care n'au trusou.

Adelina, prietena de care e vorba aici, a refuzat, timp de patru ani, pe toți pretenzenții și până ce n'a isbutit să-și alcătuiască un trusou cumsecade, n'a primit să se căsătorească. Și nu era doar una dintre acele femei reci ca un sloi de ghiață. Avea în ea sânge de creolă sau mai pe românește de țigancă. Inima-i era cărbune aprins în piept. O ardea dorul dar ea răbda și când să cadă înfrântă, sub căldura sărutărilor logodnicului său, atunci, imediat, își aducea aminte că n'are trusou. Se ridica, îl da la o parte, devenea deodată serioasă.

— Dar bine, dragă, de ce nu vrei să ne căsătorim mai repede, zicea nefericitul său iubit. Eu am pierdut orice răbdare. De trei ani stăm logodiți și nu te mai hotărăști. Mă tem să nu ne răsgândim până la urmă unul din doi.

Dar cum e o ființă tenace, deși nu era bogată, singură știu să strângă bani muncind ea funcționară la un magazin și la sfârșitul celui de-al patrulea an trusoul era gata. Adelina, după cum e lesne de înțeles, sburda ca o mielusea și zău că nu era urâtă și nu-i stătea de loc rău, când sărea prin cameră bucurându-se cu dragălașenie. Dar și logodnicul ei Mitică Arghir s'a arătat un băiat, dacă nu unic în felul său, de o îndărătnicie, în orice caz, cu totul neobișnuită. S'o aștepte el patru ani! Ea nu avea niciun fel de avere alta, decât pe ea însăși, așa cum se arăta, cuceritoare, ca înfățișare, cu un corp admirabil construit, dar pentru împodobirea căruia nu avea decât vreo trei rochii și acelea nu prea noi, prefăcute după moda actuală și un mantou în vârstă de doi ani împliniți chiar în

acea toamnă. Și totuși el a așteptat-o. Mult dorita zi a căsătoriei a venit și a trecut lăsându-le la amândoi în urechi un murmur vag de arcușuri alunecate pe coarde de viori, amestecate cu sunetele saxofoanelor ce imită concertul broaștelor. În tradiționala noapte Adelina a îmbrăcat una din cele mai frumoase cămași din trusoul ei, alcătuit după toate cerințele modei și conform ultimului jurnal. Mitică Arghir, obosit poate, sau grăbit, ceea ce e mai demn de crezut, n'a observat nimic. O admirabilă broderie lăsa să se intrezărească prin tăieturile ei înflorite sânii Adelinei, învăluți în mister și toate formele corpului său căpătau o înaltă și nouă valoare de puritate, perfecțiune și îmbătătoare atracție. Mitică Arghir a trecut peste toate acestea însă, ca un măgar printr'un strat de flori, adică a păscut cu un sânge rece revoltător și nu și-a dat seama cel puțin că există o deosebire cât de mică între o buruiănă ordinară și o floare rară. Asta n'ar fi fost încă o prea mare cauză de mahnire pentru Adelina dacă a doua, a treia zi, sau însfârșit peste o lună, două, Mitică, devenind mai calm, ar fi observat și el și ar fi admirat cât de puțin trusoul Adelinei. Parcă i-ar fi scrijelat cineva inima cu o lamă de ras și ar fi presărat piper peste rană, așa senzație de supărare avea Adelina. Și nu era doar nici ea proastă, sau lipsită de fireasca pricepere a oricărei femei, când e vorba să-și pună în valoare frumusețea unei podoabe. Întrebuința tot felul de mijloace, numai să atragă atenția lui Mitică Arghir. Doar o scoate și el o expresie de admirație, cât de scurtă. Un, ah, oh, sau vai, ce cămașă frumoasă ai tu, Adelino! Totuși era în zadar totul și Adelina era foarte nenorocită. Văzând că el nu remarcă se hotări să-și atragă ea singură atenția. Ceea ce i se părea Adelinei mai demn de admirat erau cămășile sale de noapte, în confecționarea cărora pusese maximum de râvnă și de entusiasm. Deci, îi spuse într'o seară, vârându-se în ochii lui Mitică Arghir: Ce zici de cămașa mea? E frumoasă, nu-i așa?

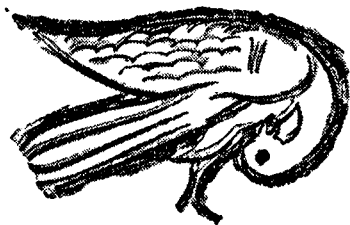
— Da, nu-i urâtă, răspunse el, fără nici un fel de mirare. Dar un lucru nu-mi place. De ce e așa de găurită! Am observat de altfel că toate rufe tale sunt găurite.

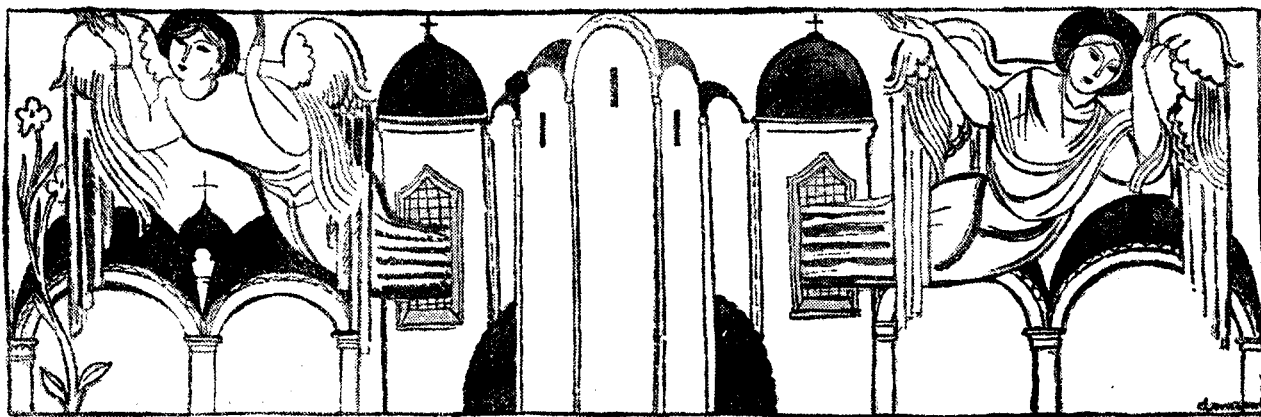
Adelina era să cadă jos de disperare.

— Cum? zise ea. Tu crezi în mod sincer că astea sunt rufe găurite? Dar, dragul meu, asta e cea mai fină și mai artistică broderie. Vai, ce decepție, gândi Adelina.

— O fi broderie cum zici tu, dar pentru mine sunt numai niște șabace inutile, răspunse Arghir foarte serios.

Adelinei nu-i mai rămânea decât să reflecteze la cei patru ani de eforturi în care timp refuzase cu încăpățănare să se mărite, numai pentru că nu avea trusou. Și insomnia îi dădu timp suficient să disece problema în toate sensurile și să descopere că, târziu, după miezul nopții, când, probabil, până acum dormise profund, Mitică Arghir sforăia ca un hipopotam.

DANTE ALIGHIERI
PURGATORIUL

RUGĂCIUNEA TRUFAȘILOR *)

„O, Tatăl nostru, care ești în ceruri,
nu țăr murit, dar dintr'o dragoste mai mare
pe care-o porți întâielor ființi de sus,
slăvit să-Ți fie numele, puterea,
de ori și care din fapte,
precum a mulțumi se mai cuvine
prea dulcii Tale 'nțelepciuni.

Ci vie în spre noi a 'mpărăției Tale pace,
căci noi spre ea, prin noi, cu toată străduința,
de ea nu vine, nu putem.

Precum și îngerii Tăi jertfă
a lor voință Ți-o aduc, cântând „Osanna“,
de-o potrivă cu-a sa voință facă omul.

Iar pâinea noastră cea de toată ziua,
ne-o dă și azi; căci fără ea,
prin ăst cumplit deșert, dă înapoi
acela care luptă mai mult, să poată merge.

Precum iertăm și noi oricui greșala
de care-atâta pătimim,

ne-o iartă, bunule, și Tu pe-a noastră,
nici Te uită de suntem vrednici.

Tăria noastră sufletească,
ce-așa ușor se dă bătută,
n'o pune Tu la încercare,
cu vechi-străvechiul ei protivnic,
ci izbăvește-ne-o de-acela,

*) Fragment inedit, din volumul care va apărea în curând.

ce-o îmboldește tot la rău.
Iar rugăciunea de pe urmă, Stăpâne drag,
nu pentru noi cumvã o facem,
cãci nu avem de ea nevoie,
ci pentru cei pe care 'n urmã
ni i-am lãsat“.

Astfel acele umbre, rugându-se cu bine
pe drum sã mergem noi și ele,
umblau pe sub povara lor,
asemeni cãleia pe care
o simți câteodată 'n vis,
nu de-o potrivã canonite cu toate,
roatã și trudite, pe sus,
prin cel dintãiu chenar de stãncã,
a lumii ceașã curățind.

De sus, acòlo, numai bine mereu se cere
pentru noi, ce nu se poate spune
și face pentru dãnșii, aicea, jos,
de-aceia care și voința, și harul sfânt
il au cu ei?

Cuvine-se a-i ajutã pãcatele
ce-adusu-le-au de pe pãmânt
sã și le spele, astfel încât,
curați și mai ușori, spre roțile 'nstelate
sã-și ia zborul...

Tradus de ALEXANDRU MARCU

BALADA MAICII BUNE

DE

MIRCEA STRĂINUL

Stea de aur, fir de sânge,
Maica 'n poarta jîtăriei plânge,
căci în sat e judecată,
spurcat craiu pe Domnul vrea să-l bată
ca pe-un fur, să-l spânzure pe cruce,
vântul sângele să i-l usuce.

Îngerii au rupt din stele spini,
Domnului cununi să-i facă din lumini.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cel mai mare peste sat
a 'nșurat și-a judecat
ca Isus să moară
(jîdovii au răs de-ocară).
Doi fărtași de rele-aveau să fie
Domnului tovărășie.
Un flăcău, Ion pe nume,
s'a jurat cu alții, frați, anume,
vorba celui mare 'n lumi s'o ducă.

Stea căzut-a peste dealuri, ca o nucă.
Maica vrea să știe judecata, dară lefegii
dela jîtărie i-au spus vorbe de copii.

Colo 'n deal, pe cruce, Domnul
a gustat din somnul
Tatălui din ceruri și-a murit.
Măi! cutremur strașnic s'a pornit,
vornicii fugiau amarnic,
cerul scutura din stele focuri darnic,
dascălii s'au închis în școală
și-au început ca 'ntotdeauna vorbă goală.

Maică, dormi și uită jalea.
(Fiul îți va da la adormire calea
către el), să-l visezi în țară
unde iarna-î primăvară,
unde nu sunt crai din ceia răi,
nici oșteni vicleni, nici dascăli, nici călăi,
unde crinii stau de vorbă 'n văi
minunate cu privighetori,
unde, între flori,
stau luceferii la sfat în zori.

P R E Z E N T A R E

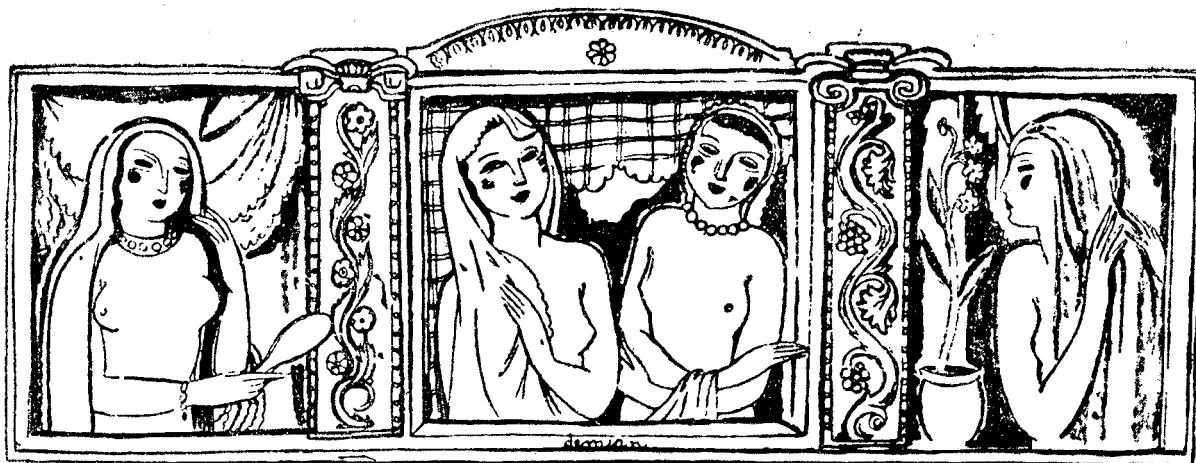
DE

TRAIAN IONESCU

Pentru voi, toți, cari răsând m'ați văzut,
Mi-ați scrijelat piatra și nu m'ați știut:
Mângâierea mea: chiot de zăpadă.
Durerea: tăiuș dublu de spadă.
Șoapta: freamăt de floare.
Strigătul: cânt rostogolit din mare.
Mânia: pumn de granit svârlit peste zare.
Am impletit gând pe coama merilor
Și zâmbet târziu cosiței verilor.
M'am lungit alene, plop, pe lacuri
Și m'am istovit, de mii de ori, în veacuri.
Am fost toiag de sprijin orbilor
Și hrană uitată pe câmp corbilor.
Blândă mireasmă sub crucea troițelor.
Frânt am fost, nufăr, în mâna domnițelor;
Șarpe de aur prin valuri adânci,
Lacrimi brumate 'n scorburi de stânci.
Umbră de basm pe drum nebătut
Cine-a înțeles, cine-a văzut,
Cum prin lemn de salcie sfânt
M'am înșurțibat, cu ghiare verzi în pământ
Și 'n vremuri de bejenie amară,
Curcubeu vânjos svârlit peste țară.

FRUMOSUL ȘI CREȘTINISMUL

DE

VICTOR N. POPESCU

Era prin anul 200. Păgânii atacau pe creștini că urăsc frumosul, pentru că nu se mai închină statuilor de zei și zeițe.

Intr'o zi de toamnă, în fermecătoarea cetate Ostia, pe malul mării, doi prieteni — unul creștin și altul păgân — se întâlnesc cu scriitorul Minucius Felix. Plăcuta răcoare a toamnei venia după căldurile arzătoare ale verii. Un aer proaspăt înviora spiritele tuturor și se bucurau călcând încet pe nisipul de pe plajă, pe care rămăneau ușoare urmele pașilor lor. Cecilius care era păgân, văzând un idol al lui Seraphis, îl salută, sărutându-i mâna așa cum era obiceiul, ceea ce-l făcu pe Octavius să-i spună că e o înjosire, ca un om să se prosterne în fața unei pietre împodobită cu flori, dar care nu-i decât o piatră.

Urmă o vie discuție. Așezați pe pietrele, în care valurile veneau să se lovească ușor, Minucius Felix făcea pe arbitru între cei doi rivali, iar discuția ce-a avut loc, ne-o redă în următorii termeni:

Cecilius îi spunea lui Octavius: „Trist lucru, când vezi ignoranți cari n'au nici o cunoștință de literatură și cari sunt cu totul străini de viața muzelor, oameni de proastă condiție, ocupându-se cu meserii de rând și de disprețuit, însă vrând să hotărască cu îndrăzneală, despre ceea ce este mai mare și mai important în natură și care a preocupat pe filosofii din toate timpurile, fără ca să fi putut ajunge la rezolvarea problemei!”.

Oamenii de proastă condiție și ignoranți cari n'au cunoștință de literatură, străini de muze și neavând nici o preocupare cu arta și frumosul erau creștinii.

Octavius, la rândul lui, îi răspunse: „Voi nu vedeți însă, că frumusețea și bogăția acestor lucrări au făcut ca statuile să fie adorate ca zei? Poporul ignorant a fost fermecat de aceste capodopere de artă. Orbit de strălucirea de aur, de argint și de fildeș, a ajuns să facă din ele idoli”, ceea ce însemna: Noi nu protestăm împotriva acestor statui că sunt frumoase, însă ne mirăm de rătăcirea voastră, căci văzând frumusețea lor, în loc să le socotiți numai simple opere de artă, care să vă dea numai o idee de ceea ce trebuie să fie adevărata frumusețe a lui Dumnezeu, ați făcut din ele idoli și v'ați închinat lor. Ele au fost deci, o cauză de rătăcire. Simple pietre, tăiate de mâini omenești, v'ați închinat lor ca unor zei.

Această discuție redă adevărata atitudine a creștinilor față de creațiunile artistice ale antichității. Aceste statui, simulacre ale zeilor, au adus pe oameni la idolatrie, iar prin mâna creatorului de statui, de tablouri sau de alte simulacre, ziceau că a lucrat diavolul.

Din această convorbire nu rezultă că creștinii condamnau frumosul în sine, ci se ridicau împotriva aceluia frumos, care ațâță simțurile.

Scriitorul creștin Clement Alexandrinul, pentruca să arate că frumosul păgân servia numai la ațâțarea simțurilor, reproducea următorul pasaj din *Ifigenia* lui Euripide: „Când prințul troian s'a apropiat de malurile Laconiei, frumusețea și veșmintele lui somptuoase, țesute cu aur și mătăasă, orbiră pe Elena și au încântat-o așa de mult, încât profitând de absența soțului său, urmă pe acest amant înșelător, cu care a fugit în locurile retrase ale muntelui Ida. O, frumusețe, mamă a adulterului! Această iubire, îmbrăcată în mincinoase podoabe și cu plăceri voluptuoase, acest lux plin de impuritate, ruinează Grecia, conrupe castitatea lacedemoniană și schimbă pe fiica lui Jupiter într'o femeie infidelă.“

Însă, pentru ca să cunoaștem, care este adevărata concepție creștină despre frumos, trebuie să ne gândim îndeosebi la Mântuitorul.

Observând istorisirile Evangheliilor, în care reflectă acțiunea sufletului său, vedem că Isus avea o adevărată inspirație poetică, care l-a făcut să observe farmecul lucrurilor ca pe un reflect al puterii și armoniei creatorului. Din acest punct de vedere Mântuitorul a fost un adevărat poet.

Străbătând frumoasa Galilee și trecând printre lanuri, călcând sub picioare înaltele ierburi smălțate de maci roșii, a văzut toate florile câmpului, frumos catifelate, deschizându-se ca un secret parfumat. Sub ultimele raze ale soarelui întârziat, fruntea Domnului s'a plecat să vadă dintr'o privire toate aceste flori ce păreau că se înalță magic, împrejurul lui.

Contemplând ceea ce Tatăl a pus sub picioarele sale, se întoarce liniștit apoi, ca să zică oamenilor, cari sufăr, căutând fericirea lor: „Priviți păsările cerului, ele nici nu seamănă, nici nu seceră, iar Tatăl vostru cel ceresc le nutrește... Priviți crinii câmpului, ei nu lucrează, nici nu torc, și cu toate acestea Solomon, însuși, în toată strălucirea lui, nu era îmbrăcat ca unul din ei?... Nu valorăți voi mai mult decât ei?“.

Crinii, pe cari Isus Christos ne îndeamnă să-i privim, prin simpla lor frumusețe, sunt o plantă plăpândă, pe cari aceiaș ploaie binefăcătoare, care îi face să crească, îi poate rupe, când e însoțită de furtună. Viața lor e foarte scurtă, căci din parfumul și armonia florii, nu rămâne nimic la vremea uscării și putrezirii lor, iar noi putem să-i strângem în mâini sau să-i strivim sub picioare. La fel cu crinii, tot așa de fragile, sunt toate frumusețile exterioare și în special omul, ale cărui zile Scriptura le compară cu iarba câmpului.

În acest îndemn al Mântuitorului, vedem o indicație că în toate creaturile găsim o frumusețe, care ne poartă până la frumusețea invizibilă a creatorului.

Acest îndemn pleca din intuiția profundă că orice ființă omenească are nevoie de frumos. Curățenia formelor și armonia culorilor ne farmecă ochii. Un peisaj, unde jocul umbrelor și luminilor desemnează o dantelă capricioasă, ne place. Toate acestea sunt frumoase. Însă, pentru a descoperi frumosul în lucruri, trebuie ca omul să poarte în el un ideal de armonie, căci frumusețea nu este în forme și în sunete, ci în sufletul omnesc, care le împreună și le armonizează.

Aceasta este atitudinea Mântuitorului față de frumos, care rămâne concepția întregii cugetări creștine.

Mântuitorul nu s'a oprit la admirația frumosului ci a realizat el însuși frumosul. Luț Augustin, viața Mântuitorului îi apare ca o tragedie unitară, superioară oricărui poem eroic: „Un Christos pe cruce era un scandal pentru iudei, o nebunie pentru greci..., însă

pentru noi cari credem, El este frumos ca un Dumnezeu. El e frumos in sanul Fecioarei, in care se imbraca cu natura omeneasca, fara sa se lipseasca de natura divina. El este frumos prin nasterea sa..., caci acest copil, in bratele mamei sale, da cuvantul cerurilor sa cante marea sa de catre ingeri, o stea aduce la pestera sa pe magii, cari il adora, El care este hrana celor iubitori de pace. El este frumos in cer si pe pamant; frumos in trupul virginal al Fecioarei, frumos in bratele maternelor; frumos in minuni; frumos in flagelatie; frumos cand disprețuește moartea; frumos cand isi da sufletul, frumos cand il reia; frumos pe cruce, frumos in mormant, frumos in cer". (*Comentar la Ps. XLIV, 3*).

Invatandu-ne spre ce lucruri sa ne indreptam privirile, ca sa descoperim frumosul, si apoi sa vedem ce inseamna acest frumos, sufletul nostru este captivat de cel care realizeaza in persoana sa aceasta opera, abtandu-ne privirile dela ceea ce este trecator si coruptor, atragandu-le catre Isus. Privind spre viața frumoasă a lui Isus, frumosul devine o cale, pentru a descoperi adevărul, cu care intalnindu-se, se confundă, așa cum spune tot Augustin in *Soliloquia*: „Cel care caută frumosul, descoperă adevărul“.

A căuta și admira frumosul; a realiza frumosul, ca să te înalți prin el și să cunoști adevărul sunt cele trei atitudini, pe care Mântuitorul le are față de frumos.

Din cele spuse in legătură cu atitudinea Mântuitorului, s'a putut vedea cât de neintemeiată ar fi părerea unora, cari ar susține că creștinismul are anume rezerve față de frumos. Iar dacă in creștinismul primelor secole există o condamnare a artei antice, aceasta se poate socoti o atitudine impotriva felului greșit cum avea lumea înțelegea frumosul. Acele opere de artă, care au fost socotite frumoase, dar care au dus la o corupere a moravurilor, creștinii le-au judecat după rezultatele lor și au spus-o astfel: dacă ceea ce voi numiți artă, duce la coruperea moravurilor, ea însăși dovedește că nu intrupează adevăratul frumos, care, când e veritabil, spiritualizează și stimulează in a face binele.

Toată cugetarea creștină atribue frumosului o origine divină și-l socotește un mijloc de cunoaștere a divinității.

x Augustin, într'una din lucrările sale, se ocupă de muzică, arătând originea ei divină și prin ce este frumoasă. Intrebându-se dacă sunetele muzicii sunt frumoase, pentru că ne plac, sau ne plac pentru că sunt frumoase, el răspunde că „muzica ne place pentru că e frumoasă“. (*Despre adevărata religie Cap. XXXVI*). Pentru ca să cunoaștem care este adevărata frumusețe, trebuie ca sufletul însuși, in interiorul lui, să fie frumos, (*Scrisoarea către Nebride*). „Aceste frumuseți, care ies din sufletul artistului prin mâna lui, coboară din acea frumusețe superioară sufletelor noastre și către care aspiră ziua și noaptea. Artiștii acestor frumuseți împrumută din invizibil lumina, care le place, iar nu regula, care-i conduce. Această lumină este prezentă in sufletele lor, cu toate că ei n'o văd“. (*Mărturisiri Cartea II, cap. 34*).

Despre Dumnezeu însuși spune: „că este frumos. Socotiți cât este de mare frumusețea lui. Toate aceste frumuseți ce vă plac și care desfătează privirea voastră, sunt create de El. Dacă atât de mare este frumusețea operilor create de El, cu atât mai mult va fi El însuși!“ (Ps. LXXXIV T. IX. pag. 291).

Însă, pentru ca să poți vedea frumusețea și bunătatea, ce sunt in Dumnezeu, privirea omului nu se poate întoarce spre ele, fără aceste trei virtuți: *credința*, prin care să crezi că vei fi fericit, contemplând obiectul spre care spiritul trebuie să se indrepte; *speranța*, că va vedea pe Dumnezeu atunci când se va întoarce spre El ca să-l privească; *iubirea*, prin care să dorești să-l vezi. Atunci privirea omului ajunge să vadă pe Dumnezeu. Această vedere este un act de inteligență care este in suflet și presupune doi termeni; cel care concepe și cel care este conceput. (*Soliloquia, I, 6*).

„Însăși frumusețea corpului este un dar al lui Dumnezeu, însă cum acest dar este trupesc și pieritor, nu-l iubești cum trebuie când îl iubești mai mult decât pe Dumnezeu, care este etern și neschimbător“... (*Civitas Dei* XV, Cap. 22).

Adevărata frumusețe este frumusețea sufletului, „căci acela care la frumusețea corpului adaugă diformitatea sufletului, este cu mult mai de plâns, dacă pe lângă diformitatea corpului, ar avea și diformitatea sufletului (*De doctrina Christiana*, cartea IV, cap. 28 Vol. IV).

În exprimarea acestor idei, evident că Augustin suferă de o puternică influență platoniană. Căci Platon spusese: că sufletul omenesc are imprimată în el o mișcare, pentru a se ridica din ziua întunecoasă, care îl înconjoară, până la adevărata lumină a ființei“. (*Republica*, cartea VII, Cap. II). Ceeace însă deosebește concepțiunea despre frumos a lui Augustin și-i arată caracterul creștin este că el îl pune alături și îl confundă cu binele, ideie dezvoltată mai ales de Dionisie Areopagitul.

După Dionisie Areopagitul „totul se naște din frumos și din bine, subsistă în frumos și în bine, aspiră spre frumos și spre bine“ și mai ales are o putere de a armoniza un suflet: „Dacă unele ființe, purtate spre dezordine, sufăr o abatere dela perfecțiunea lor, frumosul le vindecă de pasiunile lor, de dezastru, ridicându-le din ceeace-i rău și, mai mult încă, reintegrându-le în frumos. (*Nume divine* cap. IV. 10).

„De altfel, nimic din ceeace există nu este complet lipsit de participarea la frumos“ (*Ierarchia cerească*, cap. II, 3).

„Prin iubirea frumosului, care ne vine dela Isus și prin care noi ne înălțăm la El, Isus impuținează nenumăratele noastre contrarietăți, noi intrăm în uniformitatea vieții,... iar ochii întorși spre El pot vedea ceeace este îngăduit să vedem (*Ierarchia cerească*, Cap. I, 1).

Pe când Augustin făcea mai mult analiza psihologică a frumosului, Dionisie Areopagitul vorbea de originea lui transcendentă, iar Ioan Chrisostomul se ocupă mai ales de aspectul moral al frumosului.

„Băgați de seamă!—zicea Chrisostom—, vedeți care este frumusețea corpului și care este frumusețea spirituală. Există suflet, există corp, există o frumusețe a corpului; există o frumusețe a sufletului. Ce este frumusețea corpului? Sprâncene arcuite, priviri surâzătoare, încadrând obrajii, buze purpurii, păr bogat, un bust bine făcut și o față albă de culoarea crinilor. Această frumusețe a feții, a ochilor, a părului, a corpului este un efect al naturii. Căci cine este urât, poate recurge la mii de artificii, pentruca să se înfrumusezeze, este imposibil ca să devină frumos în ce privește corpul, căci lucrurile naturii materiale nu se schimbă, ci rămân fixate în limite ce nu pot fi schimbate. Să comparăm această frumusețe cu aceia a sufletului; vedeți-o și mai ales ascultați-o, voi nu puteți s'o vedeți, căci este invizibilă. Care este frumusețea sufletului? cumpătarea, mila, iubirea de frații săi, bunăvoința, ascultarea de Dumnezeu, împlinirea legii, și dreptatea, sunt însușirile acestei frumuseți. Ele sunt podoabele sufletului, care nu depind de natură, ci de voința noastră. Cel care nu le are, și le poate procura, iar cel care le posedă, le poate pierde. Vă spun că cel care are un chip urât, nu și-l poate schimba, pe când cel care are un suflet urât, și-l poate schimba. Trebuie să știți că frumusețea sufletului vine din supunerea către legea lui Dumnezeu, iar acela care are această urîțenie a sufletului poate să scape de ea și să devină frumos, prin această supunere“.

* * *

Această cugetare clasic creștină, după care frumosul este o necesitate a sufletului; că sufletul însuși trebuie să aibă în el o armonie, pentru ca să-l descopere; că frumosul este de esență divină și că spiritualizându-l îl duce la adevăr, credem că este de acord cu legile intime ale sufletului omenesc. Suntem îndreptățiți să susținem aceasta, pe temeiul următoarelor considerațiuni:

1. Sufletul omenesc are în el această dublă lege: a) ideia tinde să devină act; b) iar actul exterior tinde să deștepte în noi o idee.

Altfel zis: sufletul, care simte în el armonia, transpune din această armonie internă, în orice manifestare exterioară. Prin urmare, cel care va avea în interiorul lui acest frumos, nu poate crea lucruri urite și fără armonie, iar din cecece exteriorizează, deducem interiorul însuși. Artă este deci expresia unui suflet frumos!

Din nenumăratele creațiuni artistice, în care creștinismul a intrapat frumosul în toate domeniile artei, se poate deduce cât de profundă a fost armonia acelor suflete, care au creat operele de artă creștină. Le-a trebuit un suflet și o credință, așa cum a spus *Heine* în fața catedralei dela Anvers: „Oamenii acelor vremuri aveau în suflet dogme, iar noi avem numai păreri. Cu simple păreri nu se pot înălța catedrale. Și cum asemenea catedrale sunt frumoase, înseamnă că acolo, unde există o credință, există și o posibilitate de realizare a frumosului“.

După concepția creștină, frumosul nu-i în legătură cu rațiunea ca mijloc de cunoaștere, ci intră între elementele intuiției, care are la bază sentimentul.

Frumosul devine astfel un mijloc de cunoaștere a adevărului spiritual mult mai sigur decât rațiunea însăși. O asemenea intuiție estetică, plecând dela lucruri sensibile, ne apropie de cele spirituale, stabilind o legătură între diferitele lor părți, pe care logica nu le poate încadra armonic. Când simțim că între lucrurile sensibile și cele spirituale există ceva comun, atunci stabilim un raport între ele. Acest raport e mult mai exact, pentru că e stabilit de sentiment, care este o luare de contact cu realitățile superioare, care nu pleacă din inteligență, nici din voință, ci din sentiment, în virtutea unei puteri.

Însă, intuiția sentimentală și ideia de frumos ar fi imposibile dacă în adâncul nostru nu s'ar găsi un presentiment al realităților superioare. Așa că numai acolo poate să existe o experiență estetică, unde frumosul va putea fi luat ca un ecou al misterului.

Aceste idei ne duc la următoarea afirmație: nu poate exista frumos unde nu există presentimentul lumii invizibile și al misterului. Adevăratul frumos devine astfel un element revelat și revelatoriu, prin care supranaturalul devine tangibil. Filozoful religios *Rudolf Otto*, care s'a ocupat de conținutul noțiunii de sfânt și sfințit (le sacré), spune, că în experiențele pe care le facem cu frumosul și sublimul, noi prezentăm în chip obscur, în viața naturii, lumea eternă a spiritului. Această experiență prin frumos, are toate elementele unei experiențe religioase. Căci și religia și frumosul ne descopăr misterul. Am ajuns deci la aceeași concluzie a abatelui Bremond, care susține că poezia și rugăciunea au aceeași origine în suflet, dându-ne dreptul să afirmăm că credința și frumosul sunt căi prin care atingem misterul lumii nevăzute și deci Divinul.

Dacă subscriem la aceste afirmații, trebuie să mergem până la capăt, trăgând următoarea concluzie: pentru că adevăratul frumos nu poate exista, când nu reflectă în el o lume transcendentă, sau când prin el nu mergem spre această lume superioară, orice încercare artistică, lipsită de acest fior, nu intrupează frumosul, ci numai simulacrul lui. Față de o asemenea artă, noi putem zice, așa cum *Octavius* îi spunea lui *Cecilius*: „statuile voastre le socotiți zei, însă ele nu sunt decât idoli, cari totdeauna sunt ridicați de voi la această cinste și sunt dărâmați tot de voi“.

Cum aprecierile despre frumos și artă sunt atât de schimbătoare, încât cecece este adorat astăzi, mâine e declarat învechit, putem zice că asemenea simulacre ale frumosului sunt simpli idoli, iar că venerația lor e o idolatrie, cu toate însușirile ei false și trecătoare. Nu credeți că absența de spiritualitate și de originalitate a producțiilor artistice moderne, vine din faptul că le lipsește fiorul invizibilului?

Cred că Eminescu făcea o adevărată experiență a sugestiunii lumii invizibile în frumos, când a scris *Luceafărul*.

În primele trei strofe din *Luceafărul*, găsesc cele trei etape ale oricărei creațiuni geniale.

„Cobori încet luceafăr blând“ este chemarea inspirației divine de către sufletul care vrea să se intrupeză în frumos.

La aceste apeluri ale sufletului, divinul se descoperă și se apropie de el, aruncându-se fulgerător în interiorul lui.

Din această cufundare a luceafărului în mare, din această fuziune a umanului cu divinul, „*un tânăr mândru crește*“. Tânărul mândru care își ia ființa este rezultatul întrupării frumosului în opera genială: literară, muzicală sau plastică.

Am mai spus că în noi este și această lege, după care un act exterior deșteaptă în suflet o idee sau o emoțiune corespondentă. Un obiect de artă, un peisaj frumos, o audiție muzicală, crează în noi sentimentele de armonie și frumos, pe care le-a avut cel care a creat opera. Din acest punct de vedere, opera care intrupeză frumosul este un vehicul de transmitere a emoțiilor unui suflet, altui suflet.

Prin repetata deșteptare a unor asemenea stări, sufletul nostru ajunge la o obișnuință cu frumosul, care ne împiedică să mai privim la lucruri, ce nu s'ar armoniza cu cele frumoase. Prin aceasta, privirea frumosului crează frumosul, iar adevărata artă devine moralizatoare.

Arta creștină a urmărit acest lucru, iar creștinismul a întrebuițat-o pentru instruirea și spiritualizarea oamenilor. Picturi frumoase, arhitectură plină de armonie și măreție; muzică impresionantă și liniștită sunt mijloacele, prin care creștinismul a căutat să obișnuiască ochiul și urechia cu armoniile exterioare, ca să se formeze în suflete armoniile interioare, în care se reflectă Dumnezeuirea.

Așa că din acest punct de vedere, concepția creștină despre frumos este în acord cu legile sufletului omenesc:

Dacă frumosul, având astfel de origini divine, este așa de durabil, așa de universal și așa de necesar, de ce nu se numește frumos totdeauna ceea ce poartă însușirile frumosului, înțeles de creștinism?

Pentru că preferăm acestui frumos, ceea ce ne place, care e mai mult modă, impusă de capriciu, decât de legi eterne. Ceea ce este astăzi, mâine dispăre. Sunt flori de o zi, care se deschid dimineața și se scutură seara.

Pe baza acestor considerațiuni, putem fi îndreptățiți să susținem: frumosul în artă este punctul primei întâlniri a sufletului cu misterul și sugestiunea unuia prin altul.

Adevărata artă sugerează toate virtuțile, când ea atinge cel mai înalt punct; iar morala, pentru artă, este perfecțiunea sa tehnică.

Un lucru e frumos în proporția, în care el uită forma sa tranzitorie și s'acordă în celebrarea comunei esențe, cu ceea ce în alte lucruri o depășește și în măsura în care face parte dintr'un stil, adică dintr'o proiectare vizibilă a Eternului.

Sufletul omenesc selecționează adevăratele lucruri frumoase și tot în el se proiectează ca un ecou, toate lucrurile adevărat frumoase, așa că sufletul înalță frumosul de pe planul terestru și omenesc, în invizibil și supranatural.

Creștinismul, având cultul sufletului, inspirat și contopit cu divinitatea, este un criteriu de orientare, în cunoașterea frumosului; iar creștinismul de astăzi, ca și Octavius de altă dată, nu se oprește la zeii și zeițele, care împiedică descoperirea lui Dumnezeu, ci se îndreaptă spre contemplarea tuturor creațiilor divine, în a căror armonie vede mâna creatorului.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

CORESPONDENȚA LUI SPIRU HARET

Un fenomen îmbucurător — printre atâtea fenomene rele și deprimante — care se manifestă dela un timp din ce în ce mai precis în viața publică românească, e că începem însfârșit să luăm cunoștință de valorile culturale, sociale și politice din trecutul nostru mai mult sau mai puțin apropiat. Înmulțirea comemorărilor e și ea un indiciu, chiar dacă nu e cel mai însemnat, în acest sens. Unele din aceste comemorări rezervă adevărate surprize pentru intelectualii onești, dar încă nedeplin informați în ceea ce privește lucrurile românești. Acesta cred că a fost cazul mai ales cu învierea numelui și operii lui Spiru Haret.

În adevăr, a apărut pentru mulți clar, cu acest prilej, că Haret a fost, pentru epoca lui, ceea ce a constatat d. Radu Dragnea că a fost Kogălniceanu, pentru epoca acestuia. Desigur, Kogălniceanu a fost, în primul rând, un om de stat și un as al istoriei noastre. Haret a fost mai mult om de știință pozitivă și ministru de instrucție. Cu toate acestea, și despre Haret se poate spune că a dat expresie politică și legislativă, pe cât îi îngăduia situația lui de simplu ministru al școalelor — și dacă această situație nu-i îngăduia mult din punct de vedere formal și direct, dar i-o îngăduia larg și cu ecouri îndepărtate în chip esențial și indirect — epocii sociale și istorice, în care a trăit. Figura lui Haret, cu aparența ei modestă, între atâția falși demiurghi scânteietori ai istoriei noastre contemporane, nu-și capătă adevărata semnificație și valoare decât pusă în acest cadru.

Realizarea lui Haret, în afară de faptul de a fi dat burgheziei noastre începătoare un liceu adecuat, e aceasta: a accentuat, cum n'a făcut-o niciun om politic în România, factorul cultural și economic în masa mare a poporului românesc, adică la sate, servindu-se pentru aceasta în primul rând de învățători. Dacă Haret nu s'a servit în aceeași măsură de preoți și dacă s'a servit de aceștia aproape numai în sens laic, e, pe deoparte, fiindcă învățătorii puteau fi modelați mai ușor pentru anume scopuri și fiindcă erau mai numeroși. Învățătorii n'aveau o

tradiție de structură sufletească și n'aveau ca șef de cât pe ministrul școalelor. Pe de altă parte, și în privința, acesta Haret a fost omul epocii lui. La 1878, formația sa sufletească era de fapt terminată în ceea ce privește marile probleme ale vieții ca atare. Haret s'a format și a trăit în epoca progresului și a „religiei laice“. Deși unele spirite noi aduceau o notă mai spiritualistă în metafizică încă din timpul tinereții lui Haret, dar ele nu erau băgare în seamă și mentalitatea generală era alta. Era aproape imposibil pentru un om de știință să descifreze ultimele sensuri și virtualități ale devenirii gândului filozofic. Spiritul pozitiv și pozitivist al lui Haret nu poate deci mira, după cum nu poate mira că în sociologia lui pleacă dela individ, pe care-l consideră celula socială.

Ceea ce trebuie să se scoată în evidență, e că prin nimic un om public din vremea lui Haret nu putea corespunde mai mult societății românești decât accentuând factorul cultural și economic în masele poporului. În felul cum Haret a înțeles și mai ales a aplicat această idee, e meritul lui în evoluția societății românești. Că și de pe urma introducerii culturii prin școală la sate au apărut acele vișii ale „civilizării“ rurale, pe cari le știm cu toți? Că instituțiile bancare și cooperativele sătești, așa de scumpe lui Haret, sunt azi la pământ? Că de pe urma activității lui Haret la sate a profitat partidul liberal? Că, mai ales, ceea ce nu s'a remarcat, de pe urma aceleiași activități a profitat, mai târziu, partidul țărănesc, într'o măsură mai mare decât a făcut-o partidul liberal, în așa măsură încât, într'o privință, Haret ar putea fi socotit ca unul dintre anticipatorii țărănismului în România, ceea ce a făcut poate, instinctiv, ca la sărbătorirea lui Haret partidul liberal să nu contribuie cu strălucirea, la care ne-am fi așteptat? Dar de toate acestea Haret nu e întru nimic vinovat. Pe timpul lui Haret un om politic avea de ales între aceste două posibilități principale: să fie conservator sau să fie cum a fost Haret. Dacă istoria s'ar repeta întocmai, un om politic, pus în fața aceleiași ambiante sociale ca a lui Haret, ar trebui,

în linii generale, să procedeze la fel. Ceeace poate face un om cu instincte superioare, e să-și servească epoca după datele și virtualitățile ei fundamentale, după idealul cel mai înalt care poate fi conceput în vremea sa. Iar ceea ce face mai târziu istoria cu prinosul său, nu-î mai aparține lui, ci aceluia mister și acelei tiranii istorice, cari, în ultima analiză, ne stăpânesc pe toți.

Iar Haret a știut să fie un tălmăcitor așa de însemnat al epocii lui — în direcția marilor nevoi și drumuri luminoase ale acesteia, chiar dacă ele implicau fatal unele umbre și anume unilateralități — încât e perfect explicabilă înălțimea piedestalului, pe care tronează, blând, acum, figura istorică a fostului ministru al școalelor. Haretismul e azi o realitate sufletească. Printre oamenii de școală dela noi, e aproape un cult pentru Spiru Haret, ceea ce spune enorm pentru mediul intelectualilor români, castrat în cea mai mare parte de tot ce înseamnă cult adânc și dezinteresat. Această considerație pentru Haret începuse să se formeze încă de pe timpul din urmă al vieții lui. Când a murit Haret și s'au suspendat pentru o zi cursurile în școli, noi, școlarii, cari eram atunci, am simțit în atitudinea mai marilor noștri și în melancoliile, cari ne spiritualizau fireasca bucurie de a fi liberi, că un doliu adânc se lăsase și că un om începuse să aibă un cult. Mai târziu, cineva a povestit despre acela care avea să fie regentul Buzdugan, că a fost de afectat de dispariția lui Spiru Haret. Arătându-se pe pragul camerei copiilor gălăgioși, prea mici pentru ca să înregistreze durerea momentului, le-a spus, cu înalta și calma lui presanță fluidă: „copii, azi nu e o zi de veselie!” Și copiii au înțeles. Iar dela 1912 și până astăzi, considerația pentru Haret a crescut, deși imaginea lui se aburise într'un timp, eclipsată superficial de șgornotul și tribulațiile multor reforme școlare, cari transformaseră ministerul instrucțiunii în laborator didactic. Azi cultul pentru Haret e cel mai mare legat al său.

Cum se explică succesul lui Haret? Prin inteligența lui? Prin cultura lui? Prin priceperea țărănilor și a problemei țărănești? Prin intuiția lui? Haret, înadevăr, a avut o inteligență solidă, fără nimic din perversiunile gratuității, lără jocuri de reclamă proprie, fără frivolități de levantinism intelectual. Mîntea lui era mai mare decât aparențele și mergea în înima lucrurilor. Teza sa de doctorat, monument surprinzător pentru un tânăr din Orientul Europei nesusținut de nici o tradiție, e mai mult decât o dovadă. Haret e poate exemplul cel mai propriu de om de știință riguroasă și productivă, chemat de nevoile mari ale societății sale să-și părăsească aproape creația de specialitate pentru a se pune la dispoziția evoluției mediului social, căruia aparținea. Cultura lui Haret era temeinică, probând că a știut să-și integreze organic, fără pedanterie, cu o simplitate gospodărească, ideile fundamentale necesare

unui reformator, cu toate că ele nu se găseau în specialitatea sa. Priceperea țărănilor uimește, nu o singură dată, pe cine se apropie de opera lui Haret. Intuiția lui are lărgime și continuitate ca albia unui râu mare. Și cu toate acestea, nu în aceste prețioase elemente e întâia explicație a izbânzii lui Haret. Inteligență, cultură, înțelegerea stării țărănilor, intuiție, au avut și alții, fără a realiza roadele lui.

Desigur, Haret a avut și noroc. A avut norocul unei lungi ucenicii la ministerul de instrucție, ceea ce înseamnă mult mai mult decât s'ar putea crede, de către cei cari nu cunosc complexitatea și gingășia problemelor învățământului. Nicăieri amatorismul nu e mai funest decât la acest minister. Pe urmă, Haret a avut norocul să dețină multă vreme demnitatea de șef al școalelor și să-și poată trece legile. În România, cei mai mulți reformatori ai învățământului nu și-au văzut legile votate. Nici Conta, nici Maiorescu, nici D. Sturza, nici Tache Ionescu, nici Poni, nici Mărzescu, nici Mehedinți, nici Negulescu, nici Petrovici... nu și-au văzut proiectele sau intențiile puse în practică—ori numai unii dintre ei și în chip parțial. Dacă predecesorii lui Haret și-ar fi putut desvolta și aplica în voie ideile de reformă a școlii, cariera acestuia ar fi urmat alt curs. În sfârșit, cel mai mare avantaj al lui Haret a fost în însăși structura societății din timpul său. Chiar dacă nu era armonie socială, dar atunci societatea începe să-și precizeze tendințele. La această precizare și relativ echilibru exterior, Haret venia cu armonia lui sufletească. Din această îndoită potrivire a folosit școala românească. Haret a murit prea de vreme. Totuși trebuie să recunoaștem că moartea sa, ivită în ajunul războiului, se așeza la granița unei epoci de stratificare relativ ordonată și că, în vâlmășagul aproape straniu de după războiu, sufletul așezat al lui Haret nu și-ar mai fi găsit ușor același traiectorie organică de desvoltare și de realizare. Între Haret și epoca sa au fost anume corespondențe de structură spirituală, ceea ce cântărește mult.

Dar nici norocul nu explică esențial succesul lui Haret. Noroc au avut mulți în România. Oricât s'ar conta la noi pe noroc și oricât acesta ar fi factorul principal în cariera Daco-Românilor, la Haret n'a fost tot așa. Imprejurările externe sunt un factor însemnat în producerea izbânzii lui Haret, dar nu primordial. *Ceeace a determinat, înainte de toate, reușita istorică a lui Spiru Haret e altceva: e caracterul său moral.* Haret a fost un idealist și un patriot. Sunt genii teoretice și genii morale. Oricât ar fi fost de excepțională mîntea lui Haret, el se apropie însă mai mult de cele din urmă. Din acești trei factori, cari explică succesul lui Haret, înțelegerea și cultura lui, împrejurările istorice și sociale și construcția sa morală, acest din urmă factor e cu mult cel care se impune înainte de toate. Haret, pe deo parte, s'a acordat cu epoca sa în ceea ce privește

concepția pozitivistă și liberală, adică în ceea ce privește inteligența sa, pe de altă parte însă a fost în dezacord cu această epocă în ceea ce privește caracterul său. Aici rezidă dinamica activității și realizărilor lui. Având, pe deoparte, aderență cu vremea sa, angrenându-se în ea, având, pe de altă, posibilitatea distanțării față de ea, a provocării ei morale, Haret a posedat conflictul necesar, fecund, de muncă și înfăptuire. Concordanța intelectuală a lui Haret cu vremea și societatea sa e numai un punct de plecare, pe care l-au avut și alții. Ceea ce însă acești alții n'au avut și ceea ce face specificul și determinantul principal al operei lui Haret, e felul caracterului său moral. Prin acesta Haret a devansat cu mult mediul său. De aceea el se cade să fie analizat în treacăt. A spune că Haret a fost un idealist și un patriot, nu înseamnă a-l individualiza, câtă vreme nu se precizează natura idealismului și patriotismului său. Haret n'a avut acel idealism subiectiv, filozofic sau poetic, platonice întotdeauna. Ci un idealism activ, practic, pe deoparte, impersonal, pe de altă. Haret n'a avut nimic din tembelismul național. Dar, mai ales, n'a avut nimic din acel personalism, steril sau nu, dar egotist întotdeauna. Haret aparține acelor foarte rari Români făcuți să dăruiască, dar rămânând impersonali în structura și ofranda lor. Dacă societatea noastră se va izbăvi vreodată, aceasta se va datora înmulțirii caracterelor active, dar vindicate de plaga personalismului subiectiv. Haret rămâne un model al genului. Iar patriotismul lui Haret n'avea caracterul decorativ curent, de solemnitate și recuzită convențională, și era tot științific și practic, eficient în fundamentul lui. Idealismul și patriotismul său aveau un caracter tehnic. Și aceasta în plină epocă de idealism literar și de patriotism retoric. Părăsind aproape producția științifică de specialitate, Haret nu și-a trădat știința, cum fac la noi cei mai mulți, cari, în momentul când părăsesc știința pentru activitatea politică, devin mai răi, răi cu sistem și cu prezumție, decât ceilalți, ci a păstrat ceea ce știința are mai bun: spiritul ei idealist și eficient. În entuziasmul său de fond, Haret a păstrat obiectivitatea științei și criteriul rezultatelor.

Așa de mult felul caracterului moral al lui Haret explică opera sa, încât se poate urmări cum acesta a determinat, în cea mai mare parte, și scopul său și metoda sa.

Ca idealist activ, Haret nu putea să conceapă școala mai mult în sens pasiv, considerând-o numai sub raportul dependenței ei de societate. Ci era înclinat să o considere și sub raportul dependenței societății de școală. În concepția lui Haret, școala e o interpretă a nevoilor sociale actuale, dar nu e numai atât. Ci ea mai are și alte două scopuri prin excelență active și idealiste. Acela de a produce și acela de a preveni, de a produce virtuți și valori, pe cari mediul social nu le are, corectând, la nevoie, viciile, pe cari societatea le are în locul virtuților

corespondente; de a preveni evoluția firească și pozitivă a corpului social, înlesnindu-i și inobilându-i această evoluție. În chipul acesta, Haret era adus să privească școala ca un centru viu al complexului social, considerând-o atât în funcție de tot, cât și servind totul. Expresie a societății, școala, la rândul ei, previne, dotează și îndreaptă societatea. Haret e ministrul de instrucție, care, la noi, a prevăzut cel mai mult și mai eficace.

Construcția morală de fond a lui Haret trebuia să-l ducă și la alt rezultat: la accentuarea formării caracterului în procesul educației ca atare. E emoționant cât de mult și de sugestiv a insistat Haret în acest sens. Însăși colaborarea lui cu regele Carol, căruia îi adresa rapoarte despre școală, cu acel rege, care a proclamat august suveranitatea caracterului, nu e profund semnificativă?

Natura idealismului său avea să producă însă o fericită modificare și complectare în întreaga sa atitudine generală față de viață, adică acolo unde se izvodesc toate scopurile. Prin structura și pregătirea sa intelectuală, Haret era un pozitivist, un mecanicist, un individualist, un liberalist. Căutând să explice totul prin mecanică și prin individ, Haret făcea greșeala de a explica superiorul prin inferior. Dar iată că structura sa morală corectează și depășește această atitudine. Mecanicist și individualist prin ecuațiile pe cari le stabilește între lucruri și stări, Haret le subordonează cu putere pe toate supremului scop moral. Dacă noi azi suntem adeseori spiritualiști în explicarea lucrurilor, dar materialiști și chiar direct morali în practică, la Haret era un proces invers: mecanicist în explicarea științifică și idealist în scop și practica vieții. La Haret, totul sfârșea într'un spiritualism practic, care e de bună seamă superior practicii curente de azi. Minte pozitivă și inimă de idealist, Haret și-a acordat singur un remediu superior. El e un exemplu al omului de știință de odinioară, care, oricât ar fi fost de elementar în principiile explicative, își găsea un refugiu, o compensație, cu atât mai prețioasă, în perfectul idealism al eului pragmatic. Astfel se face că sociologul mecanicist și individualist, care era Haret, nu stăruie asupra fericirii indivizilor, ci doar asupra scăderii suferinței, pe deoparte, iar, pe de altă, nu proclamă absolutul dreptului indivizilor, ci majestatea și bunăstarea societății și statului. La Haret se poate chiar observa și o curioasă sinteză de liberalism și etatism, ceea ce e semnificativ și pentru faza sa istorică și, mai ales, pentru psihologia sa. Însăși „Mecanica socială“ a sa e simbolică pentru ce vrem să spunem. Ea e în același timp o etică și o politică, în ea se vede ce concepție înaltă își făcea Haret despre omul politic și cum a scris această operă și pentru a contribui la pregătirea adevăratului om politic. La Haret totul — până la mecanica cea mai inferioară — se convertea în ideal, iar idealul în practică.

În ceea ce privește activitatea naționalistă a lui Haret, scopul acesteia este, iarăși, determinat de felul caracterului său. Nici industrie elocventă de vorbe și gesturi, nici tedenționism de idei, ci aceeași mare acțiune de prevedere și formare. Va trebui odată să se cerceteze partea acestei excepționale termite pozitive în pregătirea sulețească a lui 1916—1918, deși numele lui Haret nu figurează de obicei în palmaresul gloriilor naționale.

Dar metoda lui Spiru Haret! Vorbind de aceasta ne referim, de fapt, la ceea ce e mai intim la Haret, la ceea ce îl explică mai mult. Toate realizările lui dacă ar pieri sau chiar dacă n'ar fi fost, el rămâne mare prin metoda sa. Haret a realizat enorm, totuși cineva ar putea spune că el e mare în primul rând prin metoda sa. Iar această metodă e aproape întreagă nu în inteligență, ci în sufletul său moral.

Mai întâiu, devotamentul și stăruința lui Haret pentru problemele de organizare școlară. Timp de treizeci de ani a fost obsedat de aceste probleme. Ajunsesse să se încorporeze cu ministerul de instrucție și cu legile pe cari le concepea. E inutil să se mai vorbească de cinstea personală a lui Haret. În această privință, trebuie subliniat doar faptul că a știut să aibă tactica necesară ca să fie suportat multă vreme de politică pentru a lucra în folosul școlii. Fără această tactică, fără unele concesii indispensabile și metodice, Haret ar fi fost un izolat, un steril, cum au fost alții, cari s'au singularizat pe un piedestal de cristal. Haret avea prea mult simțul vieții pentru ca să știe să rămână integrat în viață, pe deoparte, și prea mult fond moral istoric pentru ca, în adânc, să rămână întotdeauna al idealului și al vieții generale. Idealismul său eficient și obiectiv i-a dat această devoțiune permanentă pentru binele general și pentru școală și i-a dat intuitiv secretul de a ști să se facă tolerat de morala epocii pentru a realiza zi de zi viziunea sa. Nu e altă pildă de mai mare continuitate în România decât aceea înfățișată de Haret. A fost în adevăr apostol, dar fără să facă vreodată caz de apostolatul său, un apostolat ce făcea impresia că se ignora.

Pe urmă, ardoarea liniștită și devotată a lui Haret a știut să-și găsească colaboratori. A ști acest lucru e piatra de încercare a oricărui om public. Haret a fost neîntrecut în acest sens. Numai Pârvan a mai avut în aceeași măsură darul de a găsi oameni cu posibilități și cu aderare totală pentru scopul lui. Ceeace însă la Pârvan era într'un cadru mai ezoteric și ceea ce la el se realiza printr'o flacără a spiritului și a tinereții la o înaltă temperatură, la Haret era într'un cadru larg, aproape popular și se realiza printr'un omenesc plin de modestie și insufletire. La noi oamenii politici, când ajung în situații mari, riscă să-și piardă până și prietenii bune de odinioară și să se înconjoare de lichele și ariviști. Haret n'a urmat această regulă funestă. Structura sa sulețească îl

ferea, în general, de acest pericol sau îi făcea să pună în valoare cea parte din ființa colaboratorilor săi, care era de folos general.

Metoda lui Haret se concentrează însă, arătându-și esența și valoarea, în corespondența sa. Omenirea cunoaște multe feluri de corespondențe: literară, filozofică, politică, erotică... Haret a venit cu un gen nou nu numai la noi, ci pretutindeni; corespondența unui ministru cu slujitorii modești ai școlii de pe tot întinsul țării. Numai adâncind mai mult acest fapt, îi poți vedea tot ineditul. Dar nu noutatea de gen îi interesa pe Haret, deși aceasta poate interesa pe urmași, ci finalitatea instrumentală a corespondenței sale. Haret n'a făcut niciodată un moment autonom din faptul de a scrie, ci l-a interesat numai rezultatul. De aceea epistolele sale, simple momente tranzitorii într'o acțiune complexă și îndelungată, pot să aibă și locuri comune, pot avea cacofonii, pot fi lipsite de poezie. Nu vanitatea de a scrie și cu atât mai puțin gândul cabotin al posterității, mobiliza energia lui Haret. Ceeace înțelegem noi prin poezie, nici n'a făcut de altfel parte din zestrea sulețească a lui Haret. El a trăit altă poezie: aceea a faptei împlinite, urmată și precedată de altele la fel și toate inserate pe o curbă largă de evoluție totodată ascultată și dirijată. Ceeace se cheamă stil și gândul de cum apare gestul propriu privit din afară, au lipsit complect dintre obsesiile lui Haret. El se lăsa condus de obsesia mare a ce avea de realizat prin școală pentru societatea românească. Nici urmă măcar din preocuparea acelor literatori, cari și când scriu întimilor în chestiunile cele mai neînsemnate, se gândesc că rândurile lor s'ar putea să fie odată publicate. Haret se uita pe sine și nu se uita în oglinda posterității, fiindcă de fapt lucra adânc pentru această posteritate... Haret nu scotea cōpîi de pe scrisorile sale — unele dezvoltate, altele simple misive cât o clipire a vieții — le făcea el direct și nu știu dacă a avut vreodată secretar particular. Corespondența lui Haret e o suită de comenzi ademenitoare, de sfaturi, de îndemnuri, de preveniri, de răspunsuri... toate în funcție numai de cât puteau ele să aducă pentru promovarea vieții, singurul lucru care-l interesa. El dăltuia corpul spiritual al acțiunii, iar nu scrisoarea care nu era decât un mijloc. Dar era mijlocul cel mai caracteristic al metodei sale. Corespondența sa e simbolică pentru tot Haret, pentru firea, ideația, succesul său. Prin ceea ce cuprinde și, mai ales, prin ceea ce simbolizează, ea e cheia fenomenului Haret. Dacă multe din epistolele sale, privite în ele însele, nu însemnează mare lucru și nu e, cred, niciuna care să uimească, dar semnificațiile ca atare ale acestei corespondențe au o valoare primordială pentru explicarea lui Haret. A fost odată în România un ministru, care a avut ideea — și, mai mult decât atât, a avut îndemnul inimii — să răspundă personal oricărui învățător — și nu numai învățătorilor — care

se adresa direct. Să-i răspundă spunându-i „domnule învățător“ și „al dumitale devotat“. Aceasta nu e aproape bizar pentru noi? Aceasta nu măsoară precis cât suntem de departe de posibilitățile morale ale lui Spiru Haret? Căci dacă Haret a trimis scrisori, n'a făcut-o niciodată dintr'un rafinament de tactică. Epistolele sale n'au nimic similar cu psihologia aceluși mare bărbat de stat din timpul său, care promițând odată un serviciu unui partizan politic și neputând să-l satisfacă, l-a vizitat a doua zi dis-de-dimineață la hotel, pentru a-i spune de ce nu poate să se țină de cuvânt. Bietul om a fost așa de flatat, că i-a rămas recunoscător pe viață marelui bărbat de stat. Haret nu s'a gândit la mici lovituri de strategie, deși uneori refuza și el prin scrisorile sale, cinstit, gospodărește. Ci pe Haret îl interesa, pe deoparte, să excite fapta, iar, pe de alta, rarul său impersonalism devot — la care adăoga o blândețe senină pe un fond de mare seriozitate, ce, la nevoie, știa să fie austeră — îi imprima o urbanitate firească, lipsă totală de ceea ce se cheamă capricii sau morgă de rang, făcându-l, în schimb, să simtă nevoia de a lua contact direct cu cei mai neînsemnați și mai sărmani colaboratori ai săi, prin legătura — și cât a fost de creștin, aici Haret! — de la om la om, de la suflet la suflet! Haret voia să-și vadă oamenii și să se arate lor măcar pe cale grafică, atunci când nu putea altfel. Ar părea ciudat, dar în Haret era totuși ceva ascetic și un fel de umilință adânc umană, o camaraderie profundă, un spirit de quasipaternitate generalizată. Scrisorile sale sunt mai ales o ofrandă, care s'a nimerit să fie și cea mai bună metodă. Corespondența lui Haret este însuși spiritul metodei sale.

Desigur, erau vremuri patriarhale acelea ale lui Haret, dacă le comparăm cu vremea noastră. Haret putea găsi liniște și timp să scrie. Dar aceasta e un factor cu totul secundar. Esențial e că atunci mulți, și mai ales învățătorii noștri, puteau retrăi, într'un fel, perspectivele arhaice, când oamenii de pe meleagurile noastre se puteau adresa direct judeților, cnezilor și voevozilor pentru judecată, lămurire și indemn. Cel mai umil învățător știa că e cineva, sus, care-l poate asculta, îl poate ceti, îi poate răspunde. Și chiar dacă nu i se adresa, dar conștiința că o poate face, îi dădea înviore și tărie. Astfel, scrisorile lui Haret depășeau efectul individual asupra celui căruia îi scria și se constituiau într'un fenomen pentru întreaga învățătorime și pentru mulți alții, preoți, profesori, cooperatiști. Ele deveneau un fenomen cu efect colectiv. Dacă cel ce primea o scrisoare dela Haret primea totodată un stimulent moral aproape magic, pe deoparte, o excitație dinamică a orgoliului, a mândriei sale legitime, pe de alta, apoi cu cât mai mari trebuie să fi fost acest stimulent moral și această creștere a sentimentului de demnitate ale întregii clase de educatori conduși ferm și părintește de Haret! Încrederea, pe care el o acorda

implicit umilului învățător, căruia îi scria, se întindea la întreaga învățătorime și la toți oamenii școlai. Și în privința aceasta Spiru Haret a fost pedagog adevărat — fiindcă a știut să aibă încredere în oameni, în puțința lor de înobilare, în colaboratorii săi. Și să se noteze că Haret a venit cu această încredere într'o vreme când învățătorii începeau a fi bănuți, când, deșteptați la conștiința propriei lor demnități, erau considerați, de unii, ca instigatori, într'o vreme când învățătorii începând campania pentru luminarea satelor și raționalizarea vieții economice, se vorbea de socialism agrar... Dacă e pedagogic să vii cu încredere, apoi aplicarea acestei norme — pe care Haret o găsea în primul rând în instinctul său — era o întreprindere eroică în epoca lui 1907. Și era o întreprindere grea în România, unde învățătorii n'auvuseseră niciodată o demnitate recunoscută, ei fiind doar urmașii rurali ai grămăticilor și dascălilor de odinioară. Spiru Haret le-a dat, cel dintâiu, actul de legitimație al demnității de educator. Iar, ulterior, a reușit să transforme, pe unii, din simpli educatori în apostoli. E de mirare că atunci a fost ceea ce se consideră epoca de aur a școlii poporului în România și că astăzi cei ce râvnesc vremuri mai bune caută să se inspire de la ea? Haret e o dovadă de ce poate să facă un om când se acordă cu vremea sa, când știe totuși să se distanțeze de ea prin ideal și când are intuiția și instinctul metodei adevărate. Dacă azi Haret e sărbătorit cu atâta amploare, e fiindcă a răspuns chemării sale istorice, fiindcă a știut cum să trateze oamenii, precum și din spirit de adâncă recunoștință din partea celor, cărora le-a dat sentimentul de demnitate.

Iată de ce, pentru ceea ce cuprind, dar mai ales pentru tâlcul lor, se impune publicarea tuturor scrisorilor lui Spiru Haret (cum, de altfel, se impune reeditarea tuturor lucrărilor lui Haret, într'o formă accesibilă celor pe cari el i-a iubit). Aceste scrisori sunt așa de multe, încât aproape fiecare sărbătorire a lui Haret și aproape fiecare număr festiv de revistă școlară și-au îngăduit bucuria de a înfățișa scrisori dela fostul ministru și părinte al școlai. Acum în urmă, profesorul I. Simionescu, cu marea și binefăcătoarea lui prestanță, a făcut un apel ca să se doneze toate scrisorile, provenind dela Haret, Academiei române, pentru ca apoi să se publice. Un apel pentru donarea acestor scrisori s'a mai făcut și înainte de războiu, dar fără rezultat apreciabil. E firesc, până la un punct, ca cei ce au primit scrisorile să dorească să le păstreze. E preferabil să se scoată copii de pe aceste scrisori și să se tipărească, urmând ca originalele, eventual, să fie donate mai târziu, când nu se poate altfel. Să se înceapă prin a se face un tablou de toți cei cari posedă scrisori dela Haret, aceștia fiind invitați, prin organele publice și prin circuli, să se anunțe. Scrisorile lui Haret sunt un bun colectiv, iar, pe de altă parte, sunt mij-

locul specific de a-l explica pe Haret însuși. Ele nu pot fi deci lăsate să se piardă. Orice intelectual cred că a avut gândul tipăririi acestor scrisori. E nevoie însă ca să se găsească un om hotărît în acest sens. Sau e nevoie, poate, de intervenția ministerului de instrucție. Cu mijloacele lui de stat și, mai ales, dacă

va aplica metoda nimerită, va isbuti în scurt timp. Publicarea scrisorilor lui Spiru Haret, în afară de acele, puține, cari s'au publicat, ar fi omagiul cel mai mare, pe care ministrul școalelor de azi îl poate aduce predecesorului său.

VASILE BĂNCILĂ

NOTE ASUPRA CRIZEI TEHNICE A PARLAMENTARISMULUI AIUREA ȘI LA NOI

În criticile din ce în ce mai vehemente, care se aduc democrației și parlamentarismului, defectele tehnice ale regimului parlamentar modern sunt rare ori puse în evidență, cel puțin la noi în țară.

Notele care urmează încearcă să schițeze în linii mari aceste defecte și să le studieze în România.

Ca atare ele se ocupă — într'o largă măsură — cu cercetarea rezultatului ultimelor alegeri și cu repercusiunea lor politică.

* * *

Poate părea curios ca o revistă de cultură să publice considerații tehnice și politice asupra rezultatului alegerilor, la trei luni de zile după efectuarea lor.

Firește că n'aș fi îndrăznit să prezint cititorilor aceste note, dacă n'aș fi fost convins că ele pun în evidență unele probleme de maximă actualitate și că această punere în evidență nu s'a făcut până acum.

În adevăr, în afară de un distins gazetar care sub pseudonimul *Gama* publică în „Adevărul”, în legătură cu problemele electorale, considerații tehnice și pronosticuri de o uimitoare precizie, nimeni nu se ocupă la noi, nici chiar d. Gama, cu repercusiunea politică a rezultatelor electorale.

Să ne înțelegem, nu este vorba de repercusiunea imediată a alegerilor în ceiace privește guvernul și opoziția, ci de consecințele pe care tendințele constante ale corpului electoral le pot avea asupra unui sistem de guvernământ.

Există o axiomă banală și veche de când lumea în politică, aceea că, cu cât un guvern are mai mult prestigiu și este mai „tare” cu atât poate face mai ușor față greutăților.

În democrațiile moderne sau, ca să fim mai preciși, în regimurile parlamentare, guvernul „tare” cu prestigiu, este acela care se bazează pe o cât mai importantă majoritate parlamentară, emanație a unei majorități electorale. Așa în primul rând, iar în al doilea rând, tăria și prestigiul sunt proporționale cu coeziunea lui interioară.

Pentru a obține majorități electorale, care se transformă în majorități parlamentare, de care depinde guvernul, s'au constituit și s'au dezvoltat partidele, organisme politice care corespundea ambelor

necesități de guvernământ, aceia de a capta sufragii și mandate, și aceia de a poseda o coeziune interioară care se transmitea automat guvernului.

Datorită acestor necesități tehnice, vedem ivindu-se partidele, ori unde se introduce regimul parlamentar, și pentru că în orice moment și în orice societate umană există un perpetuu antagonism între elementele de pondere și elementele de exaltare, se explică structura oricărui parlamentarism primar, care are la bază două partide, conservatori și liberali, dreapta sau stânga.

Ori unde s'a introdus regimul parlamentar, am avut, într'o perioadă mai lungă sau mai scurtă, acest dualism politic primar.

Anglia dă exemplu și este urmată de Franța revoluției, (gironđini — jacobini) restaurației și a monarhiei constituționale, de Prusia între 1848 — 1866 (conservatori — liberali), de Belgia, de Spania (conservatori — liberali), de România (conservatori — liberali), de Italia (dreapta — stânga) etc. etc.

Iată deci regimul parlamentar clasic, două partide cu o coeziune interioară solidă și cu autoritatea conducerii nediscuțată, cucerind pe rând majoritatea sufragiilor, deci majoritatea mandatelor și deci guvernul.

Dar această structură idilică nu durează multă vreme. Dezvoltarea capitalismului și proletarizarea maselor, specificitățile politice naționale, diversitatea și multiplicitatea intereselor economice, duc la înmulțirea partidelor politice.

În primul rând la extrema stângă, apar partidele socialiste care nu se mărginesc să pună accentul pe politic ci ridică problema socială și economică. În al doilea rând, în sânul partidelor vechi apar curente divergente care le paralizază acțiunea și adeseori le fac să se scindeze sau să dispară. În sfârșit, în al treilea rând, chiar partidele socialiste se scindează iar în lagărul burghez iau în continuu ființă partidele noi.

Prin urmare, un lucru este cert, că în orice regim parlamentar dualismul politic inițial face loc, după un interval de timp variabil, unei tendințe de excesivă înmulțire și fărâmițare a partidelor. Consecințele acestei tendințe devin imediat vizibile și dau naștere la complicații care une ori periclitează însuși regimul parlamentar.

De pildă în Anglia, din clipa în care partidul laburist a început să-și valorifice forța (1900) s'au ivit temeri asupra desvoltării vieții politice engleze și după război aceste temeri s'au realizat pe deplin.

După război, Marea Britanie a avut pentru prima oară, de 60 de ani (din epoca în care sciziunea produsă în sânul conservatorilor pe tema protecționismului—Robert Peel-Gladstone pe de o parte, Lordul Derby-Disraeli pe de altă parte — slăbise forța acestuia) guverne minoritare.

Cele două guverne laburiste (1923—1924 și 1929—1931) au fost cabinete slabe și lipsite de eficiență politică, tocmai pentru că erau în minoritate în parlament.

Evident, masivele reacțiuni conservatoare (Noembrie 1924, Octombrie 1931) au permis restabilirea prestigiului guvernamental.

Totuși, este incontestabil astăzi că — cu toată legea electorală favorizând dualismul — Marea Britanie merge spre o criză tehnică a parlamentarismului cauzată de mulțimea partidelor.

Laburiștii sunt împărțiți în patru grupe: Laburiștii independenți ai d-lui Maxton, laburiștii ortodocși ai d-lui Henderson, fascisto-laburiștii din jurul lui Sir Oswald Mosley și laburiștii d-lui Macdonald.

Liberalii au și ei trei ramuri: cea ortodox-intransigentă a d-lui Lloyd George, cea moderată al lui Sir Herbert Samuel și cea conservatorizantă al lui Sir John Simon. Chiar la conservatori se produsese la un moment dat spărtura lorzilor Beaverbrook și Rothermere.

În Italia, aceiași fărâmițare a partidelor a dus la imposibilitatea formării unei majorități parlamentare stabile și deci a unui guvern cu autoritate și prestigiu care să mateze comunismul și fascismul. Consecință: dictatura mussoliniană.

Aceleași cauze, aceleași efecte în Germania!

Fărâmițarea partidelor politice germane, existentă încă de la 1870, dar care nu dădea naștere la prea mari complicații deoarece guvernul depindea de împărat și nu de Reichstag, se accentuează după război. Guvernele de coaliție se epuizează în lupte intestine, întâlnim adeseori guverne minoritare care lucrează jumătate dictatorial jumătate prin concesii (cazul Brüning). Această situație duce la paralizia guvernelor tocmai în momente grave ca cele de astăzi și permite instaurarea dictaturei Papen-Schleicher, care subtilizează puterea lui Hitler.

(De remarcat acest fenomen paradoxal, că hitlerismul, mișcare dictatorială, conține totuși principiul de însănătoșire tehnică a parlamentarismului, prin aceea că obține aproape majoritatea absolută a sufragiilor (42%) în Iulie și a mandatelor. Rămâne de văzut cum va ieși din alegerile din Martie).

Cine urmărește interesanta istorie parlamentară a Belgiei, știe ce dificilă este situația politică la Bru-

xelles, și ce adevărată tortură chinezească înseamnă să constituie o coaliție și un guvern parlamentar.

Socialiștii, liberalii, catolicii și flamanzii se unesc și se ceartă de zece ani, fără a izbuti să rezolve nici una din problemele esențiale ale politicii interne, în special problema flamandă care amenință însăși unitatea națională.

Spania a ajuns la Primo de Rivera din aceleași motive iar astăzi guvernul Ozano nu izbuteste să rezolve nici o problemă vitală, în frunte cu cea catalană, din cauza multiplicității grupărilor cu ideologii și interese divergente pe care se sprijină.

În sfârșit, în Jugoslavia s'a ajuns la dictatura regală din cauze tehnice-parlamentare, din imposibilitatea de a organiza o coaliție guvernamentală care să împace pretențiile vechei Serbii cu legitimele aspirații ale noilor provincii.

Am putea lungi lista dacă ne-am ocupa de țările nordice, de Grecia, de Bulgaria, de Statele Americii latine și chiar de Statele-Unite, unde dualismul a fost la un moment dat serios amenințat. (1924. Mișcarea lui La Follette).

Ne vom opri însă un moment asupra Franței care a găsit o soluție originală problemei.

Îndată după ce republica a treia s'a statornicit definitiv, adică după 1880, problema fărâmițării grupărilor mari (pentru că partide după tipul anglo-saxon n'au existat niciodată în Franța; excepție fac astăzi socialiștii d-lui Léon Blum) în grupele mici și mobile, s'a pus și la Paris ca pretutindeni. Problema a fost rezolvită imperfect, dar totuși a fost, datorită în primul rând imposibilității executivului de a dizolva Camera.

Aceasta a dus, evident, la dominația parlamentului asupra cabinetului, însă a forțat în același timp Camera să găsească tot ea soluția crizelor de guvern. În al doilea rând, s'au constituit echipele de „consulari“ care asigură continuitatea guvernărilor. La fiecare perioadă a istoriei republicane, sunt diferite personalități care guvernează în aproape toate cabinetele, trecând de la un departament la altul.

De pildă, echipei Jules Ferry, Jules Simon, Floquet, Freycinet i-a succedat echipa Méline, Delcassé, Rouvier, Léon Bourgeois, Waldeck Rousseau iar acestea echipa Briand, Poincaré, Barthou, Caillaux, în sfârșit după război i s'au adăugat d-nii Tardieu, Herriot, Laval, Daladier, Chautemps, Flandin, etc. (Spre diferență de Germania unde chiar când partidele sunt aceleași, oamenii sunt diferiți. Exemplul tipic îl oferă partidul centrului care a dat patru cancelari Germaniei: pe Felorenbach, Wirth, Marx și Brüning.)

Prin urmare, în afară de Franța, pretutindeni criza tehnică a parlamentarismului duce la slăbiciunea guvernelor, la acumularea greutăților și adeseori la situații inextricabile care fac necesară chiar înlocuirea regimului.

* * *

Să analizăm acum, la lumina premizelor de mai sus, situația din România.

România posedă un regim parlamentar bătrân de peste șaptezeci de ani, adică aproape de o vârstă cu mai toate regimurile parlamentare moderne.

De la început, parlamentarismul nostru are două caracteristici: o reprezentare parlamentară nesincară, deoarece guvernele noastre izbutesc să supună corpul electoral, hegemonie netă a partidului liberal, din cauza continuilor frământări existente în sânul partidului conservator.

Cu toate acestea, parlamentarismul nostru se dezvoltă normal, permite ecloziunea unei pleiade de oameni de stat remarcabili și realizează — dat fiind mai ales că este moderat și dirijat de excepționalul spirit politic al Regelui Carol I-ul — o operă de progres și de civilizare încontestabilă.

Dar imediat după război peisagiul se schimbă brusc.

Introducerea votului universal, realizarea unității naționale și noile nevoi economice și sociale dau naștere la o puzderie de partide politice.

Parlamentul Federației permite apariția unui specimen politic bizar pentru România, cabinetul de coaliție.

Ce a însemnat guvernul Federației, la ce situații tragi-comice a dus, ce dezastre a clocit, este inutil să mai discutăm azi. El a dispărut datorită panicei de care fusese cuprinsă burghezia română și dinastia. Înlocuirea lui s'a făcut prin guvernul Averescu, generalul fiind înconjurat de o aureolă și o popularitate formidabilă.

Urmează apoi între 1922 — 1928, perioada dictaturii liberale. Bizuit pe sprijinul regal, izbutind să-și creeze prin violență majorități compacte, exploatănd abil disensiunile dintre partidele existente, dezbinându-le atunci când reușesc să se grupeze (cazul partidului național-ardelean în 1926 care înglobase pe d-nii Iorga, Argetoianu, Mironescu, Ioanițescu, Filipescu etc.) și folosind pentru un scurt intermezzo ambiția generalului Averescu, Ionel Brătianu domină în autocrat.

În tot timpul dictaturii liberale, toată lumea politică și intelectuală oftează după dualismul antebelic, și toate eforturile se fac spre a crea un „al doilea partid de guvernământ“ care să contrabalanseze forța liberalilor.

De altfel, această tendință era întărită și de noua lege electorală care favorizează partidele mari și lovește nemiloasă în cele mici.

Astfel se explică fuziunea național-țărănistă.

Aceasta, împreună cu imensa popularitate a noului partid, împiedică tendința de fărâmițare a partidelor, care se făcuse simțită imediat după război.

Odată cu epuizarea mitului național-țărănist și cu politica de sciziparitate (uzez de fericită expresie a d-lui Nichifor Crainic) a partidelor, practicată metodic dela restaurație încoace, problema înmulțirii

și a dislocării partidelor politice se pune din nou, de astă dată definitiv, în toată gravitatea ei.

În adevăr, în ultimele alegeri au luat parte nu mai puțin de 16 partide, în afară de diferite grupări profesionale care se manifestă politic.

Să enumerăm!

Național-țărăniști, Liberali, Georgiști, Partidul Poporului, Național-agrarieni, Uniunea Națională, Partidul Țărănesc, Cuziști, Garda de Fier, Conservatori, Social-democrați, Socialiști independenți, Steriști, Blocul muncitoresc și țărănesc (Comuniști), Partidul Maghiar, Partidul Național evreu însăfășit ca organizațiune în afară de partide putem număra Liga Agrară, Sfatul Negustoresc, Liga contra cametei, Blocul cetățenesc pentru mântuirea țării.

O primă constatare: mai toate partidele sunt noi și mai toate au provenit prin sciziune din organizații mai mari.

Național-țărăniștii au produs Țărăniștii d-lui Lupu și Steriștii d-lui Stere. Liberalii au dat pe Georgiști. Partidul Poporului a produs Național-Agrarienii d-lui Goga. Social-democrații au dat pe Socialiștii-independenți și încă de acum doisprezece ani pe Comuniști. Liga Apărării Naționale Creștine a dat Garda de Fier. În sfârșit chiar minoritatea evrească e despărțită în două grupări violente rivale Partidul Național Evreesc și Uniunea Evreilor Români iar în sânul Partidului Maghiar mocnește de mult tendința de a crea un Partid Democrat Maghiar.

Prin urmare iată primul fenomen: partidele se scindează și chiar minoritățile naționale se împart politicește în tabere rivale. Din acest punct de vedere, suntem și noi engleji!

Dar în al doilea rând, în sânul partidului nu mai există coeziunea de odinioară manifestată printr-o relativă unitate de vederi și prin autoritatea șefului. Partidele mici prin însăși micimea lor scapă deo-camdată de această raziță, dar partidele mari, cu organizații vechi și cadre numeroase, sunt într-o situație lamentabilă.

Toată lumea știe ce se petrece la național-țărăniști. D. Maniu, cu toate însușirile și cu tot prestigiul său, își vede autoritatea încontinuu combătută iar frunțașii partidului au păreri total divergente asupra tuturor problemelor esențiale.

La liberali treburile nu merg mai bine și certurile deși mai mocnite nu sunt totuși mai puțin grave. Să vedem acum repercusiunea acestei stări în domeniul electoral care ne interesează în deosebi.

O altă constatare gravă: în 1931, pentru prima oară dela întemeerea României moderne, am avut un guvern bizuit pe o minoritate electorală iar această situație continuă azi cu noul cabinet. Uniunea Națională a d-lui Iorga împreună cu liberalii a obținut anul trecut 47% din voturi iar anul acesta Național-țărăniștii au obținut abea 40,365%.

Evident, nici guvernele anterioare nu se bizuiau

pe majorităţi electorale veritabile; ele izbuteau însă să-şi creeze prin fraudă sau violenţă *pseudo-majorităţi*. Şi să nu se creadă că este numai o diferenţă de formă, pentrucă naţional-ţărăniştii au atins limita extremă permisă de legea electorală pentru a căpăta prima care le dă majoritatea în parlament, iar din analiza obiectivă a situaţiei politice şi electorale, reese că este foarte puţin probabil ca în viitor să mai poată obţine vre-un guvern 40% din voturi.

Ne îndreptăm deci către parlamente în care nu vor mai exista *majorităţi absolute*.

Faţă de această stare de lucruri, se naşte întrebarea: nu cumva guvernele vor fi ispăşite şi vor putea să recurgă la violenţă şi la fraudă spre a-şi asigura majorităţi?

Că vor fi ispăşite e probabil, dar că vor putea să falsifice în stil mare, aşa cum făcea dl. Goga în 1926 voînţa alegătorilor e greu de crezut.

Presuneri s'au executat în toate ţările asupra alegătorilor dar numai în perioada copilăriei votului universal. De cinci ani — adică de la alegerile liberale din 1927 — s'au făcut mici găinării electorale dar fraudă în stil mare nu s'a mai exercitat.

Insfârşit, în mijlocul greutăţilor actuale când viaţa guvernelor şi parlamentelor e fatală, nu poţi să faci alegeri violente din an în an fără a crea o stare primejdioasă în ţară.

Această problemă fiind — cel puţin teoretic — rezolvită, să trecem la analiza rezultatelor ultimelor alegeri.

Catastrofala scădere a popularităţii naţional-ţărănişte care scade de la circa 70% în 1928 (coeficientul exact al popularităţilor nu se poate cunoaşte de oarece în 1928 erau cartelaţi cu socialiştii şi germanii iar în 1932 cu germanii) la circa 25% în 1931 şi înmulţirea partidelor are drept consecinţă împărţirea voturilor.

Iată rezultatul numeric al alegerilor din 1932:

Voturi exprimate	2.981.453
Voturi anulate	86.974
Guvernul (împreună cu germanii)	1.203.458
Liberalii	401.931
Georgiştii	195.129
Averescanii	64.579
Ţărăniştii	170.794
Naţional-Agrarieni	108.880
Cuziştii	159.080
Garda de Fier	70.889
Uniunea Naţională	68.204
Maghiarii	143.140
Social-democraţii	94.089
Evreii	66.308
Conservatorii	18.167
Blocul muncitoresc şi ţărănesc	9.441
Sfatul Negustoresc	43.013
Steriştii	48.394

Liga Agrară	14.952
Socialiştii independenţi	7.744
Liga contra cametei	2.160
Blocul cetăţenesc	2.018
Diverse	2.089

Ce rezultă din acest tablou? Că unicele partide care ar putea teoretic să obţină majoritatea sufragiilor, fie singure fie alindu-se cu germanii (aliaji credincioşi ai tuturor guvernelor) şi cu alte partide mici, sunt naţional-ţărăniştii şi cu greu liberalii.

În ceea ce priveşte naţional-ţărăniştii toată lumea va fi de acord că nu după o guvernare grea vor putea înregistra un plus de popularitate.

Deasemenea semnificativ este faptul că în Ardeal — citadela inexpugnabilă a dl. Maniu — au fost puşi în minoritate, neîntrunind decât 42% iar în Basarabia şi Bucovina situaţia a fost net proastă.

Ceeace i-a salvat a fost procentul mare de voturi al vechiului Regat (Oltenia şi Muntenia în special) unde, deşi n'au obţinut nicăeri majorităţi absolute, masele de voturi totalizate pe ţară le-au permis să ia prima. Şi trebuie să ţinem seama că naţional-ţărăniştii fiind la guvern au beneficiat — în afară de aportul săşesc — de zestrea guvernamentală care există în toate ţările într'un grad mai mare sau mai mic, dar care la noi poate fi cotate fără exagerare la 10-15% Aşadar, scăzând voturile săşesti şi zestrea guvernamentală, naţional-ţărăniştii au un procent propriu de voturi între 20% - 25%. Să analizăm acum situaţia liberalilor, fostul prim partid de guvernământ „marele” partid istoric care îndrăzneşte să revendice puterea singur.

Electoraliceşte, liberalii stau astfel: în 1926, alegerile Goga, obţin 7% din voturi şi 16 mandate, în 1928, alegerile Maniu, obţin 186.000 voturi, 6%, şi 13 mandate, în 1931 candidează împreună cu Uniunea Naţională şi obţin 47% însfârşit în 1932 obţin 14% şi 28 mandate.

Deci între 1928—1932, în patru ani, trec dela 6% din voturi la 14%. Aplicându-le calculele făcute în ceea ce priveşte naţional-ţărăniştii, rezultă că actualmente *n'ar putea lua prima*. Au însă liberalii perspective de viitor? Electoraliceşte vorbind, nu!

În afară de faptul că partidul liberal — frământat în interior, fără program, fără elan, fără un şef cu autoritatea necontestată — pare a fi luat definitiv drumul decadenţei, popularitatea lui este net staţionară.

În adevăr, între 1928—1930 se putea vorbi de o continuă ascendenţă electorală a liberalilor, la alegerile judeţene şi comunale din primăvara lui 1930 ei întrunesc mai bine de 600.000 de voturi.

Astăzi însă, după restauraţie, după sciziunea georgistă, după repetatele eşecuri politice suferite, ei izbutesc — împreună cu georgiştii — să întrunească abea 600.000 voturi (401.931 liberalii + 195.129 georgiştii).

Celelalte partide au cote atât de mici încât nu poate fi vorba — deocamdată — pentru ele de a conta efectiv în domeniul electoral.

Dar nu numai atât. Este evident că nici nu există și nici nu se desenează, ceea ce francezul numește, „une lame de fond” în câmpul electoral.

Pentru a ne convinge n'avem decât să cercetăm procentele maxime și minime obținute pe județe de diferitele partide.

În afară de maghiari care iau întotdeauna majorități absolute în județele Ciuc, Odorhei și Trei-Scaune, nici un alt partid nu izbutește să ia majorități absolute în alte județe.

Coefficientele cele mai ridicate le are *L. A. N. C.* care întrunește maximum 38% la Bălți și minimum 18% la Iași. (Redăm numai cifrele din județele în care partidele de opoziție au reușit să-și aleagă un reprezentant. Adică procentajele relativ maxime). Asta dovedește că antisemitismul este curentul la care aderă cel mai *intens* masele și evident lucrul nu poate să ne bucure.

Partidul Țărănesc al D-ului Lupu își plasează aleși între 34% la Fălciu și 7% la Vâlcea. Deci o omogenitate de ritm mult inferioară *L. A. N. C.*

Social-democrații întrunesc maximum 32% la Ismail și minimum 11% la Sălaj.

Liberalii 30% la Brăila și 14% la Argeș. În privința omogeneității se apropie de *L. A. N. C.*

Garda de Fier 19% Covurlui — 13% Turda. Și ea, foarte omogenă.

Georgiștii 16% Putna — 9% Buzău.

Național-agrarieni 11% la Teleorman — 6% Covurlui.

Averescanii 10% Ialomița — 6% Vlaşca.

Analiza cifrelor arată deci că masele nu aderă entuziast cu nici o organizație — afară de un entuziasm relativ pentru *L. A. N. C.*

Alegerile județene care au avut loc în luna Decembrie 1932 în 14 județe arată că nici o schimbare electorală notabilă nu s'a produs.

Național-țărăniștii înregistrează un spor procentual minim trecând de la 59,53%, cât avuseseră în aceste 14 județe la alegerile generale, la 60,20% liberalii cresc și ei de la 20,05% la 20,38%, Georgiștii scad de la 5,87 la 5,63. Lupiștii de la 7,08 la 5,04 etc.

Deci nici o schimbare notabilă în lagărul partidelor mari.

Aceasta fiind situația, rezuită clar că este quasi imposibil guvernului unitar care ar urma celui de astăzi să obțină 40% din voturi. Bine înțeles în ipoteza în care actuala lege electorală ar fi menținută — lege totalmente nedreaptă — dacă ea va fi înlocuită printr'una mai democrată, situația va fi și mai grea.

România și regimul său parlamentar au ajuns deci acolo unde au ajuns toate parlamentarismele moderne, la fărâmițarea și înmulțirea partidelor, la excesiva împărțire a voturilor, la lipsa de coeziune în sânul partidelor și la necesitatea guvernelor de coaliție.

Dacă viața noastră politică va evalua în viitor tot pe teren parlamentar, și dacă nici un curent puternic — cazul hitlerismului în Germania — nu va veni să turbure evoluția electorală normală, atunci vom avea de suferit tot cortegiul de dificultăți inerente crizei tehnice a parlamentarismului și agravate de faptul că ele se vor produce la noi pentru prima oară.

Presupunând însă că regimul parlamentar românesc va continua să existe, nu pot fi teoretic decât două posibilități: sau guverne unitare care să facă alegeri violente spre a-și asigura majorități parlamentare, lucru care-mi pare foarte greu de realizat sau guverne de coaliție.

În ipoteza că un cabinet de coaliție s'ar putea constitui — dată fiind mentalitatea actuală generații politice, lucrul nu va fi prea ușor, dovadă încercările d-lui Titulescu — vom avea de suportat pe lângă dificultățile inerente tuturor cabinetelor de coaliție, cele create de nivelul inferior al personalului politic existent.

Iată motivele tehnice care fac necesară o reformă radicală a statului nostru.

Parlamentarismul românesc, pe lângă gravele sale decăderi politice și morale, este deci pe cale de a deveni imposibil și din cauze tehnice.

Un motiv în plus spre a-i grăbi înlăturarea!

MIHAIL POLIHRONIADE

CONSIDERAȚII ÎMPOTRIVA ISTORICISMULUI

Există un anumit principiu, în demonstrația științifică, numit principiuul solidificării. În cazul unei funcțiuni depinzând de mai multe variabile — și nu este aspect al realității care să nu fie făcut dependent de o pluralitate de variabile — se pot particulariza unele dintr'acestea, dându-li-se valori anumite, solidificându-le, adică, și cercetând apoi variația funcțiunii rest. Apoi se *liberează*, rând pe rând fiecare din elementele solidificate și se capătă astfel conturul integral al funcțiunii variante.

Fără să vrei, aproape, ești ispitit să aplici principiuul acesta tuturor realităților care se cer descifrate. Iată, de pildă, faptul istoric, viu, suplu, fluent. Confruntarea lui cu datele acestui principiu al solidificării îl anulează dintr'odată toate caracterele care i se atribuiau ca determinante. Este viu faptul istoric? Este el abundent și bogat de valori? Dimpotrivă, el reprezintă una singură dintre valorile posibile, moartea egală și omogenă a tuturor vieților posibile. Este el măcar suplu? Dar, nu vedeți, nici atât. Faptul istoric,

crește, dar se închistează. Și tentează, pentru a deveni imediat îndată, rigid. Și nu e clar că nici fluent nu poate fi acest fapt, curgător, în felul lui, dar curgător ca un metal topit, ca o lavă care se va împietri cândva, pentru că închide dinainte în ea principiul împietririi?

Stăruiește, par'că, în cele istorice, un calcul superior, căruia i-a plăcut să utilizeze până la capăt principiul solidificării. Istoria este, în acest înțeles, solidificarea pe care un spirit operator și-a îngăduit-o, pentru că nu putea surprinde dintr'odată variația integrală a cine știe cărei funcțiuni cosmice. Iar viața însăși, după cum poate și viața de toate zilele, constituie aspectul solid al unor realități existente în stare de libertate. Dar starea de idee, care este posibilitatea plurală, este singura stare de libertate. Un lucru semnificat cu existență, o dată, un lucru întâmplat, toate acestea sunt pietre. Toate acestea n'ar fi cu puțință într'un univers liber, dar sunt cu puțință în universul nostru, în care un fel de lege a gravitației înseamnă prima punere la punct.

Pentru a fi vie, suplă, și fluentă, istoria ar trebui liberată, în înțelesul principiului nostru, de toate valorile care i s'au dat. Ar trebui, cu alte cuvinte, să procedăm tocmai pe dos de cum procedează istoricismul: să renunțăm la universul nostru solidificat, să renunțăm la noi înșine, triste realități gravitaționale, și să înțelegem lumile care sunt prin lumile care nu sunt; să gândim lumile actuale prin lumile posibile. Istoria va fi atunci *întâmplare* a unui fapt viu și nu faptul viu însuși. Înțelesurile de viață vor fi desigur armonii de idei, iar viața va fi poate geometrie.

Intr'un veac în care istoria înțelege să fundamenteze și raporturile noastre cu universul și raporturile noastre cu noi înșine; când ea devine prefața înțelegerii fiecărei discipline în particular; când filosofia culturii o declară singura competentă să dea socoteală de sistemele noastre de viață; și când știința însăși se umilește, prea generos, declarând că participă la relativismul istoric, o mai atentă cercetare a istoriei și caracterelor ei proprii înseamnă o propedeutică indispensabilă.

Omul contemporan pare a fi câștigat această nouă dimensiune de viață: istoria. El se realizează trăind istoricește, se simte solidar cu istoria, pe de o parte și agent de istorie pe de alta. Poate că viața lui nu e mai puțin frivolă ca viețile trecute, ale celor care nu știau încă să se integreze și nu știau nici cum să procreeze. Dar omul contemporan își are luciditățile lui. Și atunci înțelesurile și răspunderile își iau revanșa, agitănd spiritul omului lucid cu tot felul de febre.

Dar se întâmplă, acum, acelaș proces care are loc în cazul vorbirii a doi oameni, de pildă. Oamenii nu știu bine sensul cuvintelor. Nici măcar sensul lor filologic, acest regres *ad finitum* al lucrurilor vorbite. Ei nu înțeleg sistemul implicațiilor în care se

exprimă. Și atunci, poate că nu vorba este cel mai bun vehicul de transmitere a celor simțite, pentru că e prea bogată de înțelesuri. Oamenii ar trebui desigur să cânte. Cuvintele lor n'au nici un regres și nu văd de ce n'ar utiliza atunci actul propriu zis lipsit de regres, care este actul cântecului: actul direct, spontan, și definitiv.

La fel ca în cazul vorbirii, în cazul trăirii istorice oamenii nu ar trebui, poate, să gesticuleze pur și simplu, ci să danseze. Gestul este și el prea bogat de înțelesuri, prea greu de implicații atunci când vrei să gesticulezi istoricește. După cum filologia este regresul *ad finitum* al lucrurilor vorbite, istoria curentă este regresul *ad finitum* al lucrurilor trăite. De câte ori mai onest, de câte ori mai uman, de câte ori mai eficient, n'ar fi să dansăm trăirile noastre, în loc să le trăim pur și simplu și, de fapt, de loc simplu?

Pentru orice conștiință care își închipue că realizează ceva istoricește — fie în înțelesul că ea trăiește experiența istorică a formei de viață din care face parte, fie în înțelesul că ea face posibilă trăirile viitoare — întrebarea, puțin modificată, a lui Pălat este decisivă: care este, anume, adevărul, cel istoric?

În plină actualitate sunt, pe de o parte, categorii de fapte care se vor prelungi, constituind ca atare istoria și sunt pe de altă parte fapte episodice care poate nici cu această calitate de episodic nu vor intra în istorie. Nu văd ce le deosebește *astăzi*, pe unele de altele. Faptul care are calitatea de a fi istoric nu este nici de cum un fapt de un rang deosebit, ierarhicește distinct de celelalte fapte. Viața este repartizată la fel de actual peste tot. Iar între două fapte vii nu e deloc adevărat că cel mai sonor are cele mai multe șanse de reușită istorică. Toate apele curg la început. Undeva mai jos, unele din ele se vor opri într'o cotitură a malului și ele vor fi apele moarte. Altele vor curge neîncetat și ele vor fi apele vii. Apele vii și apele moarte ale istoriei, cine le poate deosebi *astăzi* când toate lucrurile curg încă? Care sunt faptele care se vor prelungi, care sunt faptele intrate pe filonul adevărat al curgerii? Și care este atunci adevărul istoric de *astăzi*, din moment ce toate lucrurile sunt adevărate *acum* și numai câteva vor fi adevărate mâine?

Pentru conștiințele în care tendințele istoriciste sunt, așadar, accentuate, întrebările acestea nu pot fi lăsate, așa, de o parte. Ele constituiesc puncte de plecare; și, pentru multe alte conștiințe, puncte de *altă* plecare. Iată ceastă altă orientare, care debutează prin aplicarea principiului solidificării. Istoria, aci, înseamnă o valoare dată într'o ordine de lucruri, valoare provizorie, cu simplul titlu de artificiu de calcul într'un calcul pe care niciodată nu-l vom descifra. Pentru că istoria este atunci întâmplare, neîntâmplarea va fi domeniul în care conștiințele acestea transfiguratoare de istorie vor opera. Pentru

ele istoria trebuie uitată, într'un anumit sens. Istoria este păcat, un păcat împotriva vieții adevărate, care nu este întâmplare simplă, împotriva supleții adevărate, care nu este supleță de marionetă, împotriva curgerii adevărate, care nu este curgere în albie. Este păcat împotriva adevăratei geometrii. Istoria trebuie uitată, în felul acesta, pentru a fi făcută posibilă geometria. La Egyptiani, geometria s'a născut

din nevoia pe care o resimbeau locuitorii de a-și regăsi limitele câmpurilor inundate de Nil. E necesară, în același fel, o revărsare vastă a ideii peste istorie pentru a reface apoi istoria cea vie, istoria cea adevărată, istoria lucrurilor care n'au fost și nu vor fi niciodată. Dar de aci încep geometriile.

CONSTANTIN NOICA

C R O N I C A L I T E R A R Ă

DR. C. VLAD: MIHAIL EMINESCU DIN PUNCT DE VEDERE PSIHANALITIC
(ED. CARTEA ROMÂNEASCĂ)

Mărturisesc dela început că efortul de a discuta obiectiv și serios cartea d-lui Vlad, este unul din cele mai ingrate și dificile, ce mi-aș fi putut închipui. E în ea atâta morman de informații greșite, de interpretări înjuste, de afirmații pur și simplu *uluitoare*, respiră o atât de imensă, doctă și totuși incultă competență, e construită atât de barbar această cazarmă sinistă de gânduri și cuvinte menită, vezi Doamne, să închidă în ea falsărea impalpabilă, ca o lumină lunară, a sufletului de poet al bietului Eminescu, încât și-ar trebui hârtie multă și răbdarea unei legiuni de ingeri — iar nu truda și spațiul limitat al unui foileton — ca să poți discuta și lămurii temeinic această carte.

Dl. Vlad reia pur și simplu acea veche, atât de mult și de inutil desbătută, problemă: *geniu și nebunie*. O pune însă, spre deosebire de alții, în chipul cel mai nefericit posibil, sbătându-se în golul unei împătrite sărăcii spirituale: o lipsă barbară de fineță și supleță a înțelegerii, deficiența vădită a unor posibilități de expresie literară astfel ca gândul să nu-i fie trădat de cuvinte, inexistența unei *serioase* culturi literare și filosofice și, cu deosebire, a cunoștințelor de istorie a literaturii. În fine, ca un corolar al ei, o limitare excesivă la practica de clinician al bolilor nervoase, limitare ce împovărează enorm prin acea diformăție, atât de cunoscută și frecvent ridiculizată, produsă de mentalitatea profesională.

Dl. Vlad e medic de boli nervoase, ca atare într'o neîntreruptă căutare de pacienți — cari, fără nicio ironie, sânt foarte ușor de găsit, simptomatologia majorității acestor maladii fiind suficient de vastă și vagă, ca să poți încadra în cutiuțele etichetate ale acestui gen esculapic, cu oarecare dibăcie, pe orice român, fie el chiar sănătos tun. Fiindcă e una să spuie: „uite, domnule, placa radiografică; ai un plămân atins" și cu totul altceva să afirmi: bunul meu domn, ești skizoid, aproape skizofrenic, mizofil etc. fiindcă ai fugit de acasă, erai cam mândru, nu prea aveai haine bune și am auzit că se zice că ai fi ucis niște găște? Dl. Vlad mai are, pe lângă a-

ceastă fericire de a putea găsi pacienți pe toate drumurile, și pe aceea de a fi docent universitar și deci de a fi obligat să citească literatură medicală. L-a citit pe Freud.

Ca bun român, deși nu era obligator, l-a citit și pe Eminescu.

Aceste personalități s'au cam ciocnit în capul domniei sale și s'a gândit că n'ar fi rău să le impriete-nească: Freud e încă de actualitate, interpretarea freudistă a folklorului, e una din ultimele preocupări ale filologilor și savanților în literatură populară, Eminescu, bietul, e la ordinea zilei, exemplul psihanalizei lui Dostoievski făcută de *Neufeld* deosebit de ispititor....

Apreciez curajul ideii și chiar mă impresionează efortul de a împământeni la noi preocupări străine. Dar, pentru acest lucru, dl. Vlad trebuia să fie de zece ori mai puțin doctor și de o sută de ori mai mult literat. Dacă ar fi fost mai puțin medic nu l-ar fi decretat pe bietul Eminescu, pe care „era o adevărată plăcere să-l vezi răsând" (Slavici: Amintiri 88) despre care acest bun și apropiat prieten afirma „nu mi-l aduc aminte să-l fi văzut bolnav, nici posomorit" (ibid. 149) — drept un „pacient al națiunii întregi", urmărit de groaza unei nebunii latente, pe care o sublima în literatură printr'un proces ce nu poate fi închipuit fără chin, și de care s'ar fi eliberat la sfârșit, printr'un fel de miracol pe care dl. Vlad îl indică foarte sumar în vre-o două rânduri și un cuvânt (p. 227). Această afirmație făcută cu jumătate de gură îmi dă impresia că s'ar enumera printre acele concesii față de publicul mare și iubitor al lui Eminescu, concesii la cari dl. V. face nedibace aluzii în p. 4 a prefeței sale. Stau și mă gândesc, ce-ar fi ieșit din nenorocitul Eminescu, dacă ferocea știință a d-lui Vlad n'ar fi fost dispusă la aceste renunțări?

Dacă ar fi fost mai mult literat, dl. Vlad și-ar fi dat seama: că teoriile lui Freud or fi ele foarte ispititoare, un instrument de preț și capabil de multe surprize, însă — ca atâtea multe alte teorii cari își

Încearcă aplicarea la realitate — o claviatură dificilă pe care n'o poate stăpâni deplin, decât constructorul ei ; că, în pofida modei care decretase odată psihanaliza ca o cataplasma bună pentru toate, aceeași metodă, ca și altele, nu are valoare de cheie universală, aptă pentru deslegarea oricărui mister ; că în artă, aplicarea unei teorii generale e nespuse de dificilă, efortul artistic constând tocmai în excesivă individualizare, în diferențiere față de masa inertă a oamenilor comuni ca și față de creatorii anteriori. Toți cei cari au vrut să închidă arta în sertărașele numerotate și etichetate ale unui sistem, au mutilat-o sau nu i-au pătruns esența.

Pentru felul cum procedează dl. Vlad, e semnificativ planul cărții : mai întâiu de toate (pag. 8) enunță diagnosticul, apoi (p. 9) înșiră matematic simptomele obicinuite, universale, ale boalei și în urmă, toată cartea nu e decât efortul de a găsi în fiecare capitol unul din simptomele *pre-enunțate*, utilizând, fără altă selecție decât aceea a „potriveli” cu premisele, puține amănunte din scrierile asupra vieții poetului și multe, foarte multe din propriile lui opere. Construcția arbitrară e evidentă.

Altă premiză catastrofală, dela care pornește dl. Vlad, ca să se justifice, e aceea că un scriitor nu poate da expresie frumoasă decât acelor stări și întâmplări pe cari el însuși le-a trăit. D-sa uită sau nu știe că experiența din care trăește opera de artă nu constă doar în materialul brut al vieții animalice, că în această experiență intră tot complexul a ceea ce istoria literară numește „influențe” : lucruri auzite, spectacole și lecturi, mai ales lecturi. Cu deosebire în acel prodigios comerț de gânduri și imagini, care era poezia de odinioară, problema influențelor e o pădure de spini, care nu l-a sgarăiat deloc pe dl. Vlad, fiindcă o ignorează cu o candoare angelică. S'ar putea pune problema receptivității acestor influențe, cari nu s'ar putea grefa decât pe un temperament înrudit. Dl. Vlad, nevinovat cu duhul, nu vrea să-și bată capul nici atât. Se aseamănă scrisul lui Eminescu, cu al altcuiva în anumite momente ? Foarte simplu. Asta înseamnă că acel cineva a fost și el la fel de bolnav... În urma acestui raționament sdrobitor cine ar mai putea continua discuția ?

Iată un exemplu : problema influențelor romantice la Eminescu. Dl. Vlad ia o mulțime de atitudini, expresii ale eroilor, material specific romantic, universal până la clișeu, drept simptome ale maladiei lui Eminescu. Astfel : singurătatea și izolarea de lume a romanticului Toma Nour (p. 11) ; bizareria eroului din „Avatarii Faraonului Tia” (p. 19) ; delicatețea, fragilitatea aproape, până la femininitate a frumuseții diferiților tineri ce apar în proza lui Eminescu (p. 21, 33, 35, 43) acel „farmec dureros” (p. 53), iubirea trecutului și dorința de a se reîntoarce în el (p. 81), dublarea eroilor și despăcarea personalității (atât de frecventă și de caracteristică, mai

mult decât la romantici, în literatura modernă, care, considerând acest simptom acut, ar trebui să fie după dl. Vlad un imens balamuc) etc. De multe ori dl. Vlad își dă seama de caracteristica romantică (vezi p. 20, 78, 99, 107, 108, 115). Însă nu se încurcă în constatări. Problema se rezolvă simplu : „ca să-l fi putut împrumuta dela romanticii germani, trebuia mai întâiu să-l găsească în sine” (p. 78). Mai mult : iată în pag. 61 o afirmație de o siguranță deadreptul uluitoare : „Care romantic din toată pleiada lor de pe atunci și din totdeauna, a fost bărbat în toată puterea cuvântului ? Toți erau femeni, narcisți mazochiști și impresionabili ca o fată întârziată”. Demonstrația acestei grave afirmații se face în 6 rânduri și prin două, numai două, exemple : ochii lui Novalis și faptul că Hebbel a șters dintr'o carte de școală cuvântul „Rippe”. Ca să declari romantismul o maladie europeană, și să te documentezi astfel, e, repet, deadreptul uluitor.

Aceiaș problemă se pune și în raporturile dintre basmul lui Kunisch și *Luceafărul*. Și aici ea e rezolvată prin acelaș hokus-pokus : Kunisch era gânditor, visa o altă lume, făcea călătorii imagine în orient iar smeul din basmul său e „trivalent” adică — să repet delicioasa formulă a d-lui Vlad — *reprezintă „eroul + femeia + autoritatea care pune piedici, ceea ce este egal în general cu tata + mama + copilul”* (p. 218) deci era și el din „categoria” lui Eminescu (p. 219) adică, pe românește : *nebun*

Am analizat până acum erorile *principiale* ale d-lui Vlad : Falș punct de plecare (intenția de a demonstra cu orice preț o teză medicală) și disconsiderarea voită a problemei influențelor, redusă la delicioasele formule pe cari le-am văzut.

Dar în definitiv, istoria a cunoscut multe erori fecunde. Acestea ar putea să fie dintre ele. Da ; însă marile erori au fost justificate totdeauna prin talent, vervă și informație prodigioasă. Să vedem cum și le îndreptățește dl. Vlad ? Talentul d-sale ? Dacă nu s'a văzut până acum, iată un tipic citat :

„De unde acel „nu e voie” care apare instantaneu, orice ar vrea să întreprindă în folosul propriu ? Aceasta e o chestiune mare și extrem de șocantă și e șocantă poate tocmai pentru că nu ne putem complet emancipa efectiv niciodată”... (p. 144).

Informația ? O sărăcie complectă de izvoare, relativ la viața și personalitatea lui Eminescu : citează trei însă utilizează de fapt, aproape exclusiv, biografia și textele publicate de dl. Călinescu. Era inevitabil deci ca să hipertrofieze la rândul-i, sau să interpreteze greșit, unele din exagerările d-lui Călinescu, ca de pildă scrupulozitatea lui Eminescu (p. 14) murdăria din odaia sa (p. 51), „pedanteria barbară” (p. 64), basmul cu uciderea găștelor (p. 66) etc. Peste acestea se adaugă inexactități proprii lipsei de spirit critic a d-lui V. — ca de pildă afirmația despre insensibilitatea poetului la laude și injurii (p.

46) pe care o desmînt relatările ca și manuscrisele, utilizarea fără prudența cuvenită a afirmațiilor tendențioase ale lui Anghel Demetrescu (p. 49) ca și ale lui Gherea (p. 133) – sau enunțări fără justificare, de pildă aceea că „în toate lucrările sale Eminescu vrea ca femeia să ia inițiativa“ (p. 132), sensibil clătînată de „Făt-Frumos din Teiu“, „Lasă-ți lumea ta uitată“, „Călin“, „Scrisoarea IV-a“; ș. a. sau aceea cu privire la misterioasele hîrtii cari descurcă finalul din „Sărmanul Dionis“.

Însă racia cea mai evidentă a cărții constă în voința medicală a d-lui Vlad de a-și demonstra cu orice preț și cu cât mai mare lux de argumente teza. De aci, interpretare tendențioasă de citate cari n'au nimic subversiv, de date cari sînt perfect normale. Ori unde apare dorința sau starea de contemplativitate, dl. Vlad o privește crunt ca o perversiune. Ca să se vadă cât de subversive sînt citatele utilizate de dl. Vlad în acest sens, e destul să amintesc că între ele figurează acea strofă din *glossă* (a II-a) pentru versurile „tu așează-te deoparte, regăsindu-te pe tine“, scena întîlnirii din *Făt-Frumos din Teiu*, sau :

„Noaptea potolît și vînat arde focul în cămin
Dintr'un colț, pe-o sofă roșă eu în fața lui privesc
Pîn'ce mîntea îmi adoarme, pîn'ce genele-mi
clipesc..

Lumânarea-i stînsă'n casă... somnu-i cald, molatic
lin..

Știi ce înseamnă asta pentru dl. Vlad? *Catatonie* adică semn precis al nebuniei (p. 72).

Tot atît de simptomatic e pentru dl. Vlad, ori de câte ori un personaj se uită în oglindă. Prin aceasta pasaje nevinovate din *Călin*, *La Aniversare*, *Cezara*, etc, devin teribil de perverse. Ca o culme de ridicol amintesc între aceste pasaje găsite de dl. V. simptomatice, următorul „*Apoi se limpezi oglinda și eternitatea din cer se uită în ea însăși și se miră de frumusețea ei*“ (p. 17) Perversul e aici *cerul instalat* iar Eminescu, fiindcă a scris aceste rînduri e... *narcisist* adică, iarăși, candidat la nebunie.

Bietul *Eminescu* e declarat apoi *verbigerant* pentru că tînărul Toma Nour se visează tiran oriental (p. 66) pentrucă Ieronim desenează în diferite expresii capul iubitei sale. (p. 71), etc.

Aceiaș diformare tendențioasă a unor date normale a vieții lui Eminescu : măzgălire pe hîrtie a numelui *Verona*, e verbigeratie (p. 69), fuga lui dela școală (p. 11), independența lui de caracter față de Maiorescu și alții, scrupulozitatea lui (vezi corespondența cu Maiorescu) conștiința valorii sale (p. 18 și 45), acel „prea mult“ care caracterizează pe toți oamenii cari au realizat ceva, bunătatea lui... toate aceste caracteristici de *înalță valoare etică* ale personalității lui Eminescu, sînt pentru îngustimea de vederi a d-lui Vlad semne precise de nebunie la-

tentă. Tot astfel și unele atribute aproape generale ale creației literare, ca reveriile și visurile (p. 83), diformarea realului, adică filtrarea lui printr'o prizmă personală (p. 73), antropomorfizarea (ploșnițele cari merg cuvioase, în „Cugetările Sărmanului Dionis“), etc

Pentru ca să-și demonstreze teza, dl. Vlad încearcă acrobații de argumentare pe cari regret că nu le pot urmări cu toată atenția, din lipsă de spațiu. *Exemple* : Dl. Vlad vrea să demonstreze că la Eminescu iubirea e urmată de pedeapsă : în *Geniu Pustiu*, lucrurile se potrivesc, de bine de rău, dar de aici încolo „pedeapsa“ devine vagabondă, fiindcă dl. Vlad vrea s'o găsească cu orice preț : în *Sărmanul Dionis*, pedeapsa o descopere dl. V. în *visul* eroului și declară satisfăcut „eroi sînt mai întîiu pedepsiți și pe urmă fac dragoste“ (p. 143) ; în *Strigoii*, „în loc de moarte după păcat, eroii fac dragoste după ce mor“ (p. 150) ; în *Făt-Frumos din Teiu*, „poetul inversează însă situația și o lasă să facă dragoste tocmai ca să nu fie pedepsită prin tăierea părului“ (p. 150) ; în *Cezara* „pedeapsa e mutată de la păcătoși asupra celor ce aveau dreptul să pedensească“ (p. 151).

Acest efort de a demonstra cu orice preț, duce la asociații pur și simplu uluitoare. Fiindcă în *Inger și Demon*, tînărul stă cu brațele pe cruce, fiindcă, în *Apari să dai lumină*, Eminescu se plînge „Mă faci părtaș în lume durerilor lui Christ“ – înseamnă că el se identifică cu Christ, (p. 155) după cum în *S. Dionis* se închipuise D-zeu. De ce? – fiindcă după dl. V. pentru Eminescu Dumnezeu este egal cu tatăl său (=Gheorghe Eminovici) și el deci vrea să-l doboare, înlocuindu-l, pentru a se apropia de Maica Domnului (=mama sa, Raluca). Dar năzdrăvănia asta formidabilă nu e suficientă : știi de ce bietul Eminescu, nebun, a avut obsesia de a împușca pe rege? Fiindcă el reprezenta „simbolul patern“ și Eminescu voia să-și scape mama (=țara) de aceasta.

Năzdrăvăniile acestea merg dela puerilitate (bococii pe care-i paște copilul lui Călin n'ar fi altceva decât găștele pe cari le-ar fi ucis Eminescu în copilărie — p. 68) până la pornografie, ca acea chestie cu „revolverul“ (p. 157), acel faimos „raiu“ din *Cezara* (p. 135) sau acea identificare a cerberului din poveste cu organul patern (p. 213).

Dar sînt lucruri cari fac să roșească până și hîrtia Regret că am fost nevoit să le însemn, însă trebuia să o fac fiindcă dl. Vlad nu se prezintă simplu : *Pitigrilli*, nu e amuzant ca el ; acest ins greoiu și rudimentar care vrea să facă știință iscălește *docent universitar*. Cîțitorul trebuia prevenit că nu va putea găsi nici una nici alta.

Experiența acestui volum-catastrofă nu e alta decît cea concretizată în vechea și cumîntea fabulă a broaștei care a vrut să-și mărească proporțiile înghițînd aer. Dacă dl. Vlad se limita la însemnarea sobră a unor observații cari sînt perfect juste ca

acele asupra poziției lui Eminescu și a fraților săi în mediul familiar, asupra timbrului matern (bineînțeles fără nici o notă maladivă) al eroticei sale, care nu e decât visul unei iubiri mângâietoare, spiritualezate prin blândețe, la unele remarce asupra situației și experienței cristalizate în *Lucașdărul* — am fi avut un studiu modest, ca proporții și ca pretenții,

dar întru totul onorabil și de care ar fi trebuit să se ție seamă în cercetările asupra poetului.

Dar împovărate de balastul enorm și ridicol al teoriilor freudiste înțelese rudimentar și aplicate cu nedibăcie barbară, aceste câteva firave gânduri de bun simț sânt literalmente înecate într'un ocean de triste bazaconii.

OVIDIU PAPADIMA

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

ARON COTRUȘ a tipărit, de data aceasta în Polonia unde e atașat de presă, un nou volum de versuri. Al câtelea? Al cincilea, al șaselea, al șaptelea? Nu mai știm precis. *Printre oameni în mers* e o continuare organică a ultimului volum. Fără scăderi fără plusuri. Socialul domină și-acum. Iar politicul, furiosat, dă unora din versurile recente caracter de manifest electoral și de program de civilizare industrială a României. Ceva din proclamațiile prozaice ale eului plural, pe care a încercat să-l apoteozeze, fără nimic din forța elementară a lui Walt Whitman, poetul oficial al bolșevismului, Maïakovski, în ale sale 150 milioane,

Dar afară de aceste încercări de politică „progresistă“, Aron Cotruș e, într'o măsură ce-i aparține, poetul muncitorimii. Plugarul, ciobanul, muncitorul din fabrică, minerul, iau glas pe rând și ni se recomandă, după o manieră pe care o cunoaștem, cu aspirațiile și durerile clasei lor. Nu știu ce „grofi“, reminiscențe literare de dinaintea reformei agrare, revin în chip supărător ca obiecte de ură pentru țaranul care, totuși, a fost împroprietărit.

Dacă aceste poezii scurte ar fi scrise într'o ritmică simetrică, ele s'ar putea transforma în cântece pentru breslele muncii. Literatura noastră nu are asemenea piese de pus la îndemâna sufletului colectiv ca instrumente de educație socială. Dându-le această ritmică simetrică, Aron Cotruș ar putea crea expresii pentru o largă didactică socială, făcând astfel din poezia sa o funcție efectivă a sufletului colectiv. Fiindcă el în acest sens concepe arta.

E ceea ce a făcut înaintea de războiu, în Boemia, Petre Bezruc, ale cărui cântece dure, cu caracter național-socialist am zice azi, au devenit populare.

Poesiile lui Aron Cotruș sunt în genere, animate de un dinamism cuceritor, de un cuvânt optimist, de o afirmație viguroasă a existenței, de o pornire năpraznică spre un gigantism vizionar.

Vrut-am c'o vorbă să umplu un veac!

E un duh mussolinian ce le străbate, o patimă frenetică de constructivism, de pământ regenerat, de orizonturi cucerite eroic:

*Mă duc, vrăjită apă să-i dau murgului
din apele de foc ale amurgului,
sub baterile de pe urmă ale vântului
dincolo de capătul pământului.*

Și e o nobleță morală care circulă totdeauna prin aceste poezii, o credință energică în om, o dragoste robustă pentru masse și o distanță colosală de bălțile putrede în care a căzut literatura evreomaladivă dominată de freudism. Aron Cotruș e un George Coșbuc, cu Octavian Goga, cu Lucian Blaga, pe grîndul bătut de vânturile aspre și reavene ale ethosului ardelenesc. Modernist și tradiționalist în același timp, farmecul lui stă în această sinteză necăutată, în spiritul căreia opînca și aeroplanul sunt extremitățile de jos și de sus ale aceleiași energii încordate în expansiune debordantă.

Aspirațiile spre gigantism nu-l împiedică să fie milos și demofil. Fiindcă gigantismul lui Aron Cotruș nu-și are isvorul în lirismul individualist și egocentric de marcă nietzscheiană, ci într'o mare și generoasă iubire sociocentrică. Cu acest ethos care îl animă, el crează uneori poezii ca acest *Copil de moș*, ce va onora orice antologie, — icoană dură, făcută din substanță pur ardelenescă:

*fără sârg,
cu căciula cât un ciubăraș de mare,
trece, domol, prin târg,
să-și vîndă cele două ciubare.*

*cu fața arsă de soare și slabă,
ca munele el n'are nicio grabă...
în ochii vineși azurul îl poartă
din uliță 'n uliță din poartă 'n poartă.*

*se pierde printre oameni, flămând,
cu-al Detunatei cer, în gând...
în lupta asta grea, pentru pâine,
unde-l va duce ziua de mâine?*

PÂRVAN GÂNDITORUL este evocat de Al. Busuiocanu într'o plachetă format ceva mai mare decât al acestei reviste și de o rară frumusețe tehnică. Sânt două eseuri reunite sub acest titlu ge-

neral: unul — „Pârvan singuraticul“ publicat în numărul trecut al *Gândirii* și al doilea — „Alegenor“ publicat tot în revista noastră în ultimii ani. Placheta, de o luxoasă sobrietate, e trasă numai în 160 de exemplare pentru bibliofili.

Al. Busuioceanu e un aristocrat și în gustul său susținut de o vastă erudiție artistică și în stilul său literar de o rară desăvârșire, și în discreția cu care se ține departe de vămășagul zilei. Prețuiesc în vechia prietenie pentru el cele dintâi calități; pe cea din urmă nu pot să i-o sufăr fiindcă izolează prea mult una din cele mai ascuțite inteligențe critice din câte avem azi, și avem atât de puține!

Pârvan al său e surprins în linia interioară a devenirii filosofice, reconstruită de siguranța cuiva care se simte la el acasă în cosmosul ideologic al marelui dispărut. Nu e o linie dreaptă, ci șerpuită, în ezitări, înaintând spre creștinism, reintorcându-se spre stoicismul antic, spre a sfârși în mistică tăcere insondabilă în care acest chinuit învățat vedea esența lumii. Desigur, cele mai frumoase pagini închinată memoriei lui. Dacă ar trăi, Pârvan, care era atât de dificil în preferințe, s'ar bucura fără rezerve de un asemenea elegant omagiu.

KLINGSOR, revista minorității germane, ce apare în Brașov, intră în anul al zecelea. Cu trei ani mai tânără decât *Gândirea*, ea are un program similar și militează pentru idei ce sânt valabile pentru minoritatea săsească precum ale noastre pentru majoritatea românească. Ideea spirituală, încoronarea acestei creații artistice, ideea spirituală, încoronarea acestei creații.

Directorul acestei reviste, d. Heinrich Zillich, distins poet, suculent prozator și eseist cu o remarcabilă cultură germană, pornind dela principiul etnic, care îl ducea în mod logic către un pangermanism cultural, a dezvoltat acum câțiva ani teoria unui regionalism ardelenesc, care ar fi un caracter comun al celor trei rase ce locuiesc în Transilvania. Față de cultura vechiului regat, acest ardelenism ar fi nota deopotrivă de distinctivă atât pentru arta săsească, maghiară, cât și pentru cea românească. N'am putut vedea în ce ar consta realmente acest specific ardelenesc comun celor trei rase. De altfel, însuși d. Heinrich Zillich se pare că a renunțat la teoria sa, rămânând la germanismul pe care, cu atâta demnitate, îl poartă în sânge.

Aceasta nu l-a împiedicat să se apropie cu prietenie de literatura noastră. *Klingsor* a tradus adesea poezii și proză română din scriitorii contemporani și a comentat cu înțelegere unele fapte de cultură ale noastre. Aceeași largă înțelegere a arătat-o confrăților maghiari din Ardeal.

D. Heinrich Zillich a apărut adesea în paginile *Gândirii* cu nuvele, schițe și eseuri. Unul din aceste

eseuri, tratând problema unei colaborări culturale între noi și sași rămâne ca un punct dela care se poate pleca într'o operă de comun efort și frățească înțelegere.

Un alt punct de apropiere între revista dela Brașov și noi e spiritualismul. În paginile noastre el se numește ortodoxism. În paginile lui *Klingsor* el se numește protestantism și e reprezentat de o pleiadă de gânditori cu ținută occidentală sau cu adâncimea filosofică a unui Erwin Rehsner, al cărui nume tânăr a depășit granița României și crește azi ca o autoritate în Germania intelectuală.

În nouă ani, *Klingsor* mulțumită pasiunii îndărătnice a d-lui Heinrich Zillich a izbutit să fie icoana gândirii și artei minorității germane dela noi. Valoarea revistei de sub Carpați e subliniată elogios în marile publicații din Reich și scriitorii cu renume își trimit de departe contribuția lor. Printre dânsii, credincios a rămas în deosebi filosoful Gerhard von Mutius, fostul plenipotențiar german la București.

Cu sentimentul camaraderesc ce ne leagă dela început de cercul intelectualilor și artiștilor sași din Ardeal, îi dorim lui *Klingsor*, ce trece în anul al zecelea, un destin fecund, subscriind frumoasele rânduri cu care directorul revistei își sfârșește articolul-preambul:

Und so gehe denn die Zeitschrift ins Zehnte Jahr des Wirkens, Suchens und der Erfüllung eines weitenstarken, oben an den Sternen und unten an der festen Erde gegründeten Lebens!

JUNIMEA LITERARĂ, vechea publicație bucovineană condusă de d. I. Nistor, vine cu un voluminos număr pe Iulie — Decembrie și cu o tinerețe surprinzătoare, variată și tumultoasă. Proză și versuri din belșug ieseșc nume cu totul noi, de vișători frazezi pe băncile Universității cernăuțene. Suflu de primăvară, noutate în expresie, îndrăzneală în zbor. E pulsația spirituală a unei generații care, dela războiul încoace, abia acum și-a găsit făgașurile afirmării. Nu cităm nume fiindcă deocamdată ele sânt falangă nediferențiată. Ceeace interesează e fenomenul de multiplă efervescență al eliberării în duh, pe care, nerăbdători, îl așteptăm încă de mult.

Să cităm o strofă care arată noul nivel al revistei:

*Coboară-ți ochii peste văi, ușor,
Și uită ziua care a scăzut,
Vezi, omenește casele-au căzut
Pe gânduri lângă focul vetrei lor.*

VIAȚA BASARABIEI. Ceeace face d. I. Nistor în Bucovina face de doi ani d. P. Halippa în Basarabia. Revista sa are tot un caracter regional, dar oarecum enciclopedic, lucru care o deosebește de sora ei cernăuțeană. Salutând-o la apariție, ne exprimăm temerea că întemeietorul ei o va părăsi imediat ce va reajunge la guvern. Constatăm cu bucurie că ne-am înșelat. Și d. Nistor și d. Halippa au făcut multă politică dela unire, părăsind ani de zile vechile și frumoasele lor rosturi culturale în provinciile respective. Ce vor fi realizat în domeniul practic al acțiunii nu discutăm aici, dar revenirea la matca veche are dedesupt, poate, constatarea amară că politica fără fundament cultural se împrăștie, stearpă și zadarnică, în vânt. A descoperi un talent, a încuraja o articulație a gândului românesc în pământurile pe care trebuie să le recucerim sufletește, face mai mult decât zece ani de politică democratică.

POETUL. Am găsit într'un număr recent din *Nouvelles Littéraires* două terține în care Saint-Paul-Roux definește poetul. Sensul nu e nou. E sensul antic al poetului *vates*, deschizător de zări pentru semenii săi. Macedonski, care, la noi a trăit cu o candoare romantică, ce-l făcea ridicul printre contemporani, ideea poetică, spunea totdeauna că poetul e predestinat. Predestinarea o vedea reflectată, la sine, până și în longevitatea de care s'a bucurat. Clădise și o teorie ad-hoc, după care P. Cerna, mort la 33 ani, M. Eminescu, stins ca forță creatoare la aceeași vârstă, nu puteau fi mari poeți din această pricină. Macedonski credea că el însuși e predestinat. Dar eu cred că și Cerna și Eminescu credeau, fiecare despre el însuși, același lucru. Fiindcă, cu voia sau fără voia lui Macedonski, erau poeți adevărați.

Orice ne-ar obiecta mentalitatea pozitivistă, poezia e o misiune. Acesta e sentimentul intim al tuturor poezilor. Și e sensul pe care îl redau poeziei în vremea noastră un Henri Bremond sau un Charles du Bos. Poezia nu poate fi o profesiune. Niciun poet n'a trăit din veniturile versurilor sale. Nici chiar Paul Valéry care, poetul cel mai celebru pe când contemporanul său Paul Claudel e cel mai adânc, afectează o atitudine raționalistă față de propria-i misiune. Poezia nu se poate comercializa. Ea rămâne un fel de profetism laic. Iar profet comercializat nu s'a văzut, — afară de caraghiosul impostor Krishnamurti, măscăriciu în iarmarocul monden al teosoafelor.

Terținele pe care le citez, ale lui Saint-Paul-Roux, definesc din nou poetul ca misionar sau ca profet:

*Favorisé d'une âme vierge qui révèle
Au moyen des rayons d'une force nouvelle,
Un poète ne monte pas du Souvenir.*

*Provenant d'une cime où luit la délivrance,
Afin de préparer la route à l'espérance
Un poète descend toujours de l'Avenir.*

MUSSOLINI s'a supus unui interesant și variat înterogatoriu din care Emil Ludwig, acest întreprinzător și gălăgios reporter, pe care fanaticii radiofoniei îl socot un cugetător, a făcut o carte ce se poate citi cu folos.

Întrebat despre artă, Ducele crede, contrar lui Hegel care vedea în poezie suma tuturor artelor, că arhitectura e cea mai înaltă din ele, fiindcă ea cuprinde totul. În poezie îi place Dante, fiindcă nu și-a iertat dușmanii nici chiar în Infern. În muzică, la obiecția lui Emil Ludwig că arta cea mai materială, cea mai supranațională, nu s'ar putea deosebi după rase, transcriem răspunsul just al marelui bărbat de stat:

„Du-mă într'o cameră întunecoasă, lângă alta unde se face muzică, și cred că voi deosebi: asta-i muzică germană, asta franceză, italiană, rusă. În limba ei, muzica e internațională, în natura ei lăuntrică însă e cu desăvârșire națională. O consider chiar ca expresia cea mai profundă a unei rase.“

Vorbind despre Napoleon. Ducele îi găsește o mare greșală în faptul că a crezut că poate înfrânge biserica Romei, cu care Mussolini a încheiat celebrul acord. E creatorul Italiei fasciste un credincios, un catolic? Personal, nu. E mai degrabă un deist. Așa reiese din următoarea conversație:

„Vreau să-ți explic soluția mea. În tinerețe nu credeam în nimic. Implorasem zadarnic pe Dumnezeu să scape pe mama mea și ea a murit totuși. Afară de aceasta, orice misticism mi-e străin. Dar întocmai ca Renan nu consider deloc exclusă că cu milioane de ani în urmă ar fi putut avea loc o apariție supranaturală, așa dar că natura ar fi divină. Eu însă n'am văzut-o. Se poate chiar ca peste alte milioane de ani o apariție asemănătoare să se repete... Cu anii s'a întărit în mine credința că există în Univers o putere divină.“

— Creștină?

— Divină, — repetă el cu un gest de mânie ce lasă întrebarea mea în suspensie. — Oamenii pot adora pe Dumnezeu în multe feluri. Trebuie să lași fiecăruia felul pe care îl crede de cuviință“.

Cartea, care cuprinde răspunsurile Duceului la întrebări în variate domenii, a fost tălmăcită și în românește sub titlul „De vorbă cu Mussolini“ Tălmăcită — ca să zicem așa. Un domn, Vittorio Em. Pascutti, a desfigurat limba românească precum ar desfigura bolșevicii o biserică. E cu puțință să se petreacă sub ochii noștri astfel de erori cu ajutorul unei edituri destul de cunoscute? Ar trebui să în-

staurăm o adevărată stare de asediu împotriva unor anarhiști ca aceștia cari atentează cu bombe la viața gramaticii românești!

DIONISIE AREOPAGITUL, genialul filosof mistic din epoca de aur a creștinismului răsăritean, pe care l'am pomenit adesea în paginile acestei reviste, a fost de curând tradus în românește de profesorul universitar Cicerone Iordăchescu. Nu încă în întregime, ci numai două dintre cele patru cărți ce supraviețuiesc serei acestui om misterios: *Ierarhia cerească și Ierarhia bisericască*. Mai rămân de tradus *Numele divine și Teologia mistică*. Ducându-și sarcina până la capăt, Cicerone Iordăchescu va face pentru cultura noastră o faptă epocală. Filosofia patristică din care s'a inspirat Lucian Blaga când a conceput *Eonul dogmatic*, e o terra incognita pentru intelectualii noștri. În învățământul României, cu program alcătuit de ateii, nu există, deși patristica și fiica ei scolastica constituie un mileniu de filosofie europeană. Lacuna s'ar putea împlini cu traduceri sistematice. Cicerone Iordăchescu, tălmăcitorul lui Dionisie, stăpânind cu o fantastică ușurință limbile antice și în parte însemnată pe cele moderne, și-ar face un renume monumental continuând opera începută.

NICHIFOR CRAINIC

FIRE DIN GÂNDUL LUI E. A. POE. Studiile de literatură comparată sunt, de cele mai multe ori, un efort dificil și ingrât, atât pentru autor cât și pentru cel care citește. O tradiție, căreia d-l Paul Van Tieghem e unul din cei mai caracteristici reprezentanți, cere ca acest gen de cercetări să fie o aglomerare cât mai impresionantă și deci cât mai amorfă de date și nume, în cât mai multe limbi. Firește, astfel concepute, aceste studii justifică spațiu lectorilor, rămânând doar ca material pentru uzul specialiștilor.

Debarasându-se însă de obligația erudită a consemnării mormanului de ediții, traduceri și adaptări, rezumându-se la problema pură a influențelor, la urmărirea delicată a unei filiațiuni spirituale, la determinarea subtilă a subțirelui păienjenis de gând pe care îl țese peste vremea sa o personalitate literară puternică, literatura comparată devine o trudă a cărei finețe nu e egalată decât de prețul sugestiilor ce le degajează.

Iată, nu de mult, *Léon Lemonnier* a încercat să urmărească filonul pur al spiritului lui *Edgar Allan Poe* în amestecul atât de divers de metale, care e poezia franceză modernă. O carte modestă: „*Edgar Poe et les poètes français*“ (Collection: „*Essais critiques*“). Și totuși un amalgam prețios de sugestii. Cu atât mai prețios cu cât cel care a încercat descur-

careia acestui păienjenis și-a dat sâmba — spre deosebire de mulți alți cercetători, copleșiți de erudiție — că urmărirea subtilului schimb intelectual, identificarea aceluși impalpabil fir de gând străin care a făcut să se plece într'o anume parte cumpăna echilibrului spiritual al unui scriitor, în epoca lui de formație și chiar după — nu cere numaidecât proba prin suprapunerea unor texte cât mai apropiate.

În adevăr, ca să fie rodnică în înțelegeri, problematica literaturii comparate, trebuie să depășească scrutarea onestă dar măsurată a textelor, până la ondularea fină a unei linii spirituale, peste graniți și timp.

E ceeace încearcă, mai mult sau mai puțin clar, cu mai multă sau mai puțină izbândă, *Lemonnier*.

Pe raza impalpabilă a gândului lui *Poe* se înșiră astfel în constelații — dela punctul de refracție în literatura franceză, care a fost afinitatea spirituală a lui *Baudelaire*, până la unul din capetele de drum, cristalul geometric al poeziei lui *Valery* — viziunile apropiate ale poezilor parnasieni, ale trinității *Verlaine* *Rimbaud*, *Mallarmé*, și ale simbolisților, cu deosebire ale acestora din urmă.

Identificarea și luminaarea acestui fin păienjenis, țesut din unghiul obscur în care a trudit pe hârtie americanul *Edgar Poe*, e o frumoasă geometrie spirituală.

O însemn cu un regret. În lumea noastră literară în care atâția — tineri și bătrâni — au umflat în brațe atâția bolovani enormi, mai presus de puterile lor — ca problema specificului național, a generațiilor, a culturii noastre, a misiunii noastre, — cari le-au scăpat curând, fatal, turburând doar apele actualității, sunt atât de invizibili acei cari să se gândească la efortul cu mult mai puțin strivitor și mai rodnic — acum când la noi e devreme pentru vaste sinteze — de a descurca unele fire de legătură, lămurind aspecte parțiale ale literaturii și culturii noastre.

Critica noastră, limitată doar la însemnarea amorfă a actualității, continuă să pipăie mioapă doar faptele ce i se vâra sub nas, sau se răzbnă de această sufocare, în eseuri care tind toate să îmbrățișeze doar probleme care încep cu literă mare.

OVIDIU PAPADIMA

POESIA ROMÂNEASCĂ ÎN LIMBA GERMANĂ (Zoltan Franyò: Rumänische Dichter).

Poezia românească e încă necunoscută peste hotare. E drept că s'au găsit mulți binevoitori cari să-i îmbrățișeze cauza. Printre cei dintâi traducători în limba franceză a fost și d. Iorga, în tinerețile sale. Dar se știe că eruditul istoric, pre limba sa, e cel mai plat liric dela *Paris Momuleanu* încoace. O nobilă strădanie a depus acum vreo 40 și mai bine de ani și d-na *Margareta Miller-Verghi*, venerata fostă

amică a Carmen Sylvei. Tot pe Eminescu — mai apoi și pe alți poeți români — l-au compromis o puzderie de binevoitori, între cari, mai anul trecut, și un domn Marin Niculescu, care după nume se vede că nu e în nici un fel rudă cu sfintele mistere ale poeziei.

Pentru limba germană, deasemenea, ni s'au pus la dispoziție alți câțiva amabili interpreți. Cităm în ultimul timp, sânguina d-lui Al. Botez și pe a eminentului profesor de germană d. Konrad Richter, dela Institutul Schewitz din Capitală.

D. Tiberiu Moraru a transpus în pasta făinoasă a limbii esperanto o serie întregă de poeți români iar un domn Segal a cheltuit acum câțiva ani o întreagă avere cu alcătuirea unei antologii a poeziei noastre în idiş, pentru uzul... evreilor din Basarabia.

Peste Dunăre, Bulgaria, prin bunăvoința d-lor Capitanoff și a excelentului poet Iordan Stratiev, lirica noastră mai de seamă a început să fie cunoscută; iar Sârbii, Grecii și Turcii — din țara de unde altădată savurau miere, tutun, galbeni și fete mari, nu mai cunosc astăzi decât activitatea lui Niculae Titulescu, care se știe, nu-i nici poet nici romancier.

În Italia, poezia românească a răzbătut prin excelenta interpretare a lui Eminescu în versuri albe, de către d. prof. Ramiro Ortiz, autorul și al unui copios studiu asupra liricei noastre contemporane, publicat în „Il giornale di politica e di letteratura“. D. Theodor Solacolu, actualul atașat de presă dela Roma începuse într-o vreme să publice traduceri din Ion Minulescu, dar le-a sistat fiindcă d. Iorga, pe atunci prim-ministru, prinsese de veste la București și-i ceruse suspendarea. (Minulescu e poet imohral).

Suntem însă așa de total ignorați și în Peninsula-Soră! Recent, scriitorul acestor rânduri fiind în Padova și spunându-i directorului unui muzeu că sunt dela București, acesta mi-a răspuns cu o seninătate michelangelică: „Da, da, știu, — și ce mai e prin Bulgaria pela D-voastră?“ [Ce să mai spunem de Jules Claretie care cu mult mai înainte scria negru pe alb: *Rumelia* în loc de România?]

A apărut de curând în limba germană o carte pe care presa noastră literară n'a semnalat-o, deși închidea între copertile ei sure un important eveniment românesc. E o antologie a poeziei noastre și e datorită unui ziarist minoritar dela Timișoara, d. Zoltan Franyo care mai publicase în limba maghiară o mulțime de traduceri din poezia țării noastre.

Nu știm dacă d. Franyo va fi în limba sa de țară un poet, un poet mare sau cel puțin de talent. „*Rumänische Dichter*“ (eine Anthologie zeitgenössischer Lyrik) — așa se intitulează opul — e pentru noi o carte revelatorie. D. Zoltan a frământat din nou în 170 de pagini, aluatul din 124 de piese, dintre cele mai reprezentative ale liricei cu care în 1916 limba germană se găsea pe picior de războiu. Au fost traduși aci 43 de poeți, începând cu Eminescu și sfârșind cu cea mai proaspătă generație din ultimii ani.

Poate că traducătorul a fost rău sfătuit să nu introducă două-trei paste de Alecsandri; poate că s'a înșelat asupra valorii cătorva (trei-patru) dintre cei onorați cu verbul german și al căror nume preferim să-l trecem sub tăcere; poate că a ignorat activitatea unui poet de mare vis și temperament — George Gregorian; poate înșfârșit că acel „*Vorwort*“ de două pagini s'ar fi putut desvolta sub forma unui studiu mai amplu asupra literaturii noastre...

Demn de remarcat însă e chipul cum a reușit d. Zoltan Franyo să reconstitue cu elementele unei limbi care pare a nu-i fi maternă — toate acele 124 de poeme românești. Limba germană e o limbă silnică, o limbă în care zăngănesc săbiile atâtor consoane, în care abstracțiunea ia proporțiile unui cuvânt lung cât fluviul Wistula, iar *luna*, vorba lui Carageale — e de genul masculin! (der Mond). De aci, multe dificultăți. Dar dacă de pildă în următorul vers:

Zaubervolle Horizonte

Leuchten hell in Strahlenprachu

— cuvântul *Horizonte* e un neologism fără putere de sugestie personală, el e ambiat însă de patru cuvinte al căror înțeles dă laolaltă, foarte pregnant, noțiunea originalului:

Zările de farmec pline

Strălucesc în luminis;

— e vorba de celebra *Noapte de vară* a lui Coșbuc, una dintre cele mai bine traduse, ținând seamă de tehnica dificilă a poetului.

Dealtfel, d. Franyo a respectat pretutindeni metrul și atmosfera originală.

Iată, celebra romanță a d-lui Minulescu:

Ich weiss, du wirst mich bald betrügen...

Doch weil du dich mir hingeggeben,

Verzeich ich dir —

Alt ist die Sünde

Und nicht die erste dir im Leben!...

(Eu știu c'ai să mă 'nșeli chiar mâine...)

Eminescu, cel mai bine reprezentat (opt piese) e redat pe înălțimi care apropie originalul. Două strofe din „*Somnoroase păsărele*“ (Müde Vöglein).

Selbst die Quellen seufzen stummer,

Wenn der Wald in Dunkel ruht,

Auch der Garten liegt im Schlummer,

Schlafe gut!

Durch die Zaubernacht im Raume

Steigt der Mond in stolzer Pracht;

Alles ruht verklärt im Traume, —

Gute Nacht!

Din cerul poeziei românești întins de d. Zoltan de-a supra cititorilor de limbă germană, absentează *Luceafărul*. Poetul Franyo, după câte știm, pregătește în prezent traducerea integrală a lui Eminescu. Va obține cu siguranță premiul Hamangiu, cu această operă pe care o bănuim tot așa de valoroasă.

N. CREVEDIA